

Ocena Zasobów Pomocy Społecznej województwa pomorskiego

za rok 2017

**Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego w Gdańsku**

SPIS TREŚCI

1.	DANE O SYTUACJI DEMOGRAFICZNEJ I SPOŁECZNEJ.....	4
1.1.	Struktura ludności 2017 r. – wybrane aspekty	4
1.2.	Rodziny wielodzietne	6
1.3.	Osoby z niepełnosprawnościami.....	7
1.4.	Rynek pracy.....	7
2.	INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA I ZASOBY KOMUNALNE.....	10
2.1.	Zasoby komunalne.....	10
2.2.	Przedszkola i żłobki, oraz kluby dla dzieci i młodzieży.....	10
3.	EKONOMIA SPOŁECZNA	13
3.1.	Działania Samorządu Województwa Pomorskiego na rzecz rozwoju ekonomii społecznej.....	13
3.2.	Centra Integracji Społecznej	14
3.3.	Kluby Integracji Społecznej.....	17
3.4.	Warsztaty Terapii Zajęciowej	18
3.5.	Zakłady Aktywności Zawodowej.....	19
3.6.	Spółdzielnie socjalne	20
4.	SENIORZY	24
4.1.	Działania Samorządu Województwa Pomorskiego dedykowane seniorom.....	24
4.2.	Uniwersytety Trzeciego Wieku	25
4.3.	Rady Seniorów	27
4.4.	Dzienne Domy i Kluby Senior+	28
5.	OSOBY I RODZINY, KTÓRYM UDZIELONO WSPARCIA.....	30
5.1.	Powody przyznania pomocy	32
5.2.	Usługi pomocy społecznej.....	37
5.3.	Świadczenia pieniężne z pomocy społecznej	37
5.4.	Świadczenia niepieniężne	38
5.5.	Rodzinna Piecza Zastępcza	39
5.6.	Instytucjonalna Piecza Zastępcza	42
5.7.	Usamodzielnianie	43
5.8.	Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnościami	45
6.	KADRA	48
7.	INNE RODZAJE POMOCY I ŚWIADCZEŃ	52
8.	ZASOBY INSTYTUCJONALNE.....	55
9.	ŚRODKI FINANSOWE NA WYDATKI W POMOCY SPOŁECZNEJ I INNYCH OBSZARACH POLITYKI SPOŁECZNEJ W BUDŻECIE JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO.....	57

10. WSPÓŁPRACA Z ORGANIZACJAMI POZARZADOWYMI - ZADANIA ZLECONE W OBSZARZE POMOCY I WSPARCIA.....	62
11. AKTYWNOŚĆ PROJEKTOWO-KONKURSOWA JEDNOSTKI ORGANIZACYJNEJ POMOCY SPOŁECZNEJ.....	63
12. REKOMENDACJE i POTRZEBY	64
13. SPIS TABEL, WYKRESÓW, MAP.....	67
13.1. Spis Tabel.....	67
13.2. Spis Wykresów.....	68
13.3. Spis Map.....	69

1. DANE O SYTUACJI DEMOGRAFICZNEJ I SPOŁECZNEJ

Województwo pomorskie w obecnym kształcie funkcjonuje od 1 stycznia 1999 roku. Jego powierzchnia wynosi 18,3 tys. km². Na terenie województwa pomorskiego znajduje się 16 powiatów ziemskich, 4 miasta na prawach powiatu, 19 gmin miejskich, 81 gmin wiejskich, 19 gmin miejsko-wiejskich (w sumie 123 gminy). Stolicą i największym miastem województwa jest Gdańsk. Pomorskie jest 8 pod względem powierzchni województwem.

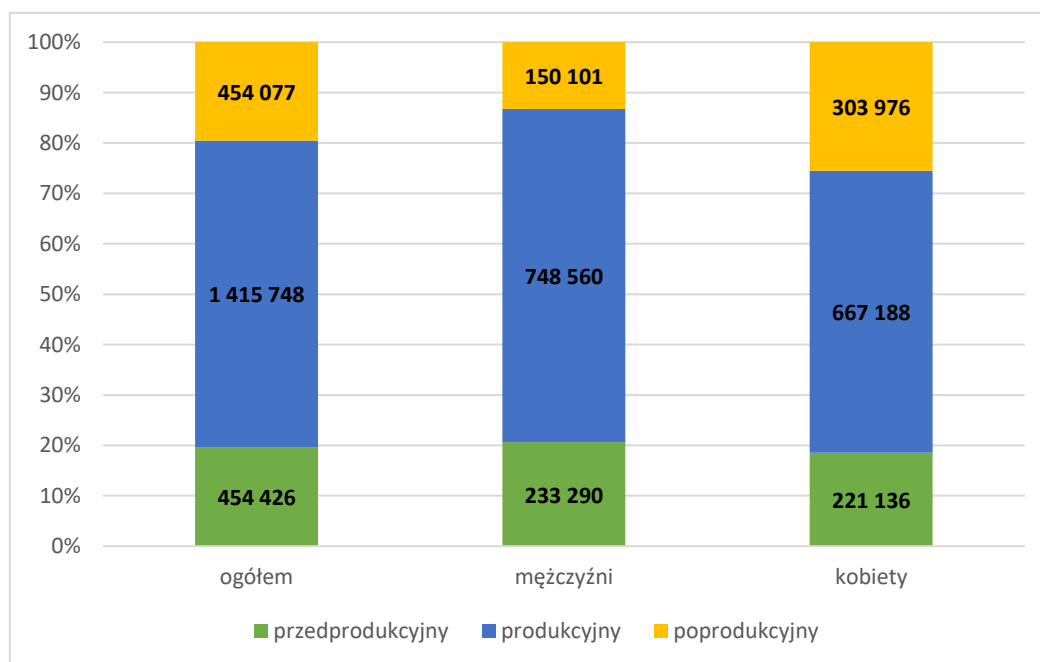
1.1. Struktura ludności 2017 r. – wybrane aspekty

Na koniec 2017r. województwo pomorskie zamieszkiwało 2.324.251 osób, o 8.640 osób więcej niż w 2016 roku. W miastach zamieszkiwało 1.484.837 ludności (63,9%). W dalszym ciągu obserwuje się wzrost liczby mieszkańców wsi, na koniec 2017r. pomorskie wsie zamieszkiwało 839.414 osób (o 10,6 tys. więcej niż rok wcześniej). Kobiety, analogicznie do roku 2016 stanowiły 51,3% ogółu mieszkańców – o 0,1% więcej w porównaniu z 2013r. Współczynnik feminizacji (określający liczbę kobiet przypadającą na 100 mężczyzn) wyniósł 105,3. Mediana wieku (wiek środkowy) wynosił 39,3 lat (dla mężczyzn 38,0, natomiast dla kobiet 40,7).

Gęstość zaludnienia w województwie wyniosła 127 osób na km². Mieszkańcy województwa stanowili, podobnie jak w 2016 roku, 6,0% ludności Polski. Pod względem liczby ludności województwo pomorskie zajmowało 7 miejsce w kraju.

W pomorskich urzędach stanu cywilnego od stycznia do grudnia 2017r. zarejestrowano 12,6 tys. nowo zawartych małżeństw. Współczynnik małżeństw (określa liczbę małżeństw na 1.000 mieszkańców) w omawianym okresie osiągnął poziom 5,4 (analogicznie jak w 2016 r.) i była to najwyższa wartość wśród wszystkich województw.

Wykres 1. Struktura ludności wg. wieku i płci w 2017r.

Źródło: GUS, opracowanie własne

Województwo pomorskie charakteryzuje się korzystnymi parametrami struktury wieku ludności. W 2017 roku zanotowano najwyższy w kraju przyrost naturalny (+ 2,5 na 1.000 mieszkańców wg. stanu na 31.12.2017) oraz dodatnie (1,5) saldo migracji. Najkorzystniejszy spośród wszystkich województw jest także indeks starości tj. na 100 osób w wieku 0-14 lat przypada 95 osób w wieku 65+. Podobnie korzystna sytuacja występuje jedynie w województwie wielkopolskim (indeks starości =96), dla porównania w kraju indeks starości wynosi 112, a w województwach łódzkim i świętokrzyskim 133.

Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat) stanowiła 19,6% populacji województwa (wzrost o 0,2 p.proc. w porównaniu z 2016r.). W 2017r. udział osób w wieku produkcyjnym (18-59/64 lata) w ogólnej liczbie ludności wyniósł 60,9% (o 0,7% mniej niż w 2016 roku).

Udział osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności województwa wzrósł z 19,0% w 2016 r. do 19,5% w 2017 r. Wskaźnik ten był jednym z najniższych w kraju (niższe wskaźniki występowały jedynie w 3 województwach: warmińsko – mazurskim (19,1%) oraz podkarpackim (19,3%) i wielkopolskim (19,4%)).

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego, w 2011 roku województwo pomorskie zamieszkiwało w sumie 646.099 rodzin. Liczba małżeństw w chwili realizacji spisu powszechnego wynosiła 473.905. Małżeństw z dziećmi było 319.133, a małżeństw bez dzieci 154.773. Samotnych matek w 2011 roku było w sumie 128.186.

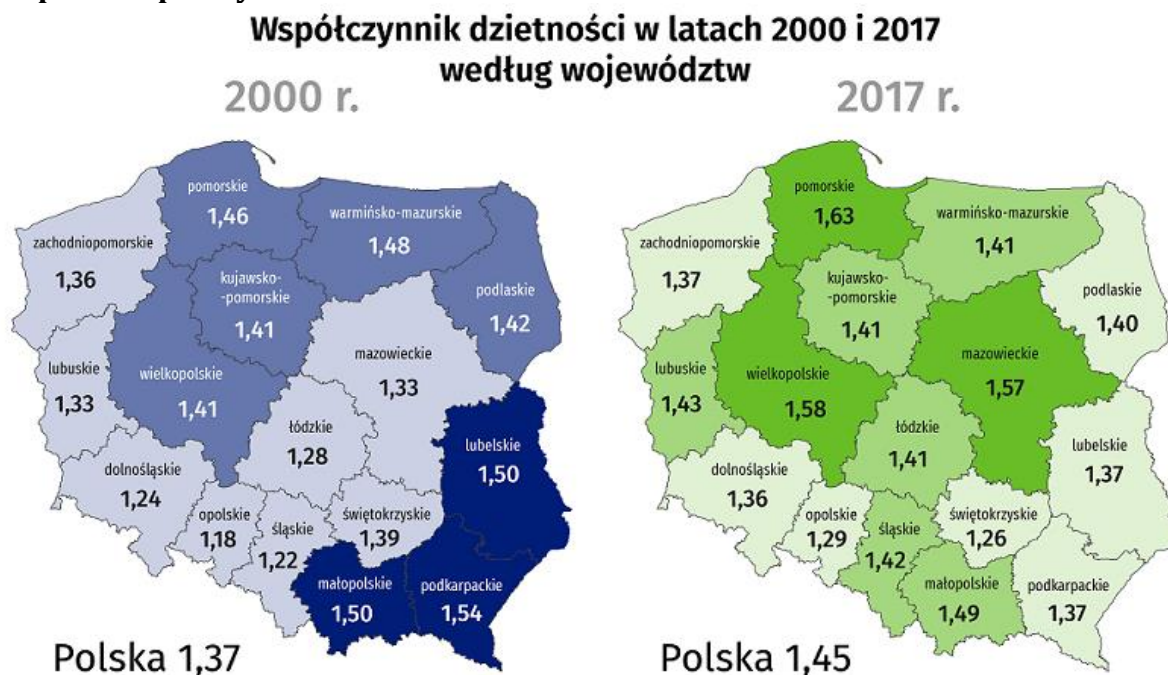
Tabela 1. Rodziny wg. typów

Ogółem	646 099
małżeństwa razem	473 905
małżeństwa bez dzieci	154 773
małżeństwa z dziećmi	319 133
partnerzy razem	23 667
partnerzy bez dzieci	10 653
partnerzy z dziećmi	13 014
matki z dziećmi	128 186
ojcowie z dziećmi	20 341

Źródło: GUS, Narodowy Spis Powszechny 2011

W latach 2000-2017 korzystnie zmienił się na terenie województwa współczynnik dzietności określający liczbę urodzonych dzieci przypadających na jedną kobietę w wieku rozrodczym (15-49 lat). W 2018 roku współczynnik ten wynosił 1,63 (w 2000 roku 1,46) i był najwyższy spośród wszystkich województw. Przyjmuje się, iż współczynnik dzietności między 2,10 a 2,15 jest wartością zapewniającą prostą zastępowalność pokoleń.

Mapa 1. Współczynnik dzietności

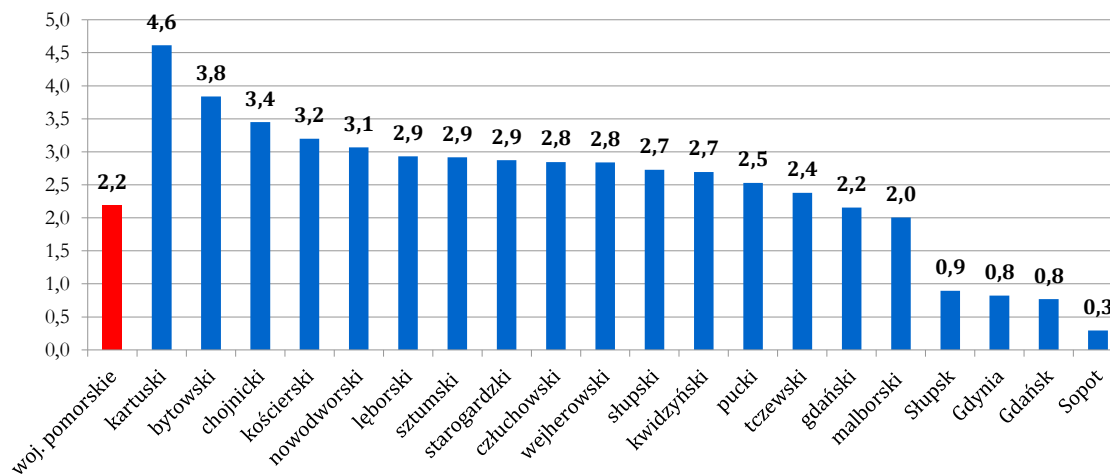

Źródło: GUS, <http://stat.gov.pl/infografiki-widzety/infografiki/infografika-dzien-matki-26-maja,8,4.html> 2018

1.2. Rodziny wielodzietne

Rodzin wielodzietnych, czyli wychowujących 4 i więcej dzieci w wieku do 24 lat w Pomorskiem w chwili przeprowadzania Spisu Powszechnego było razem 10.488. Stanowiło to w sumie 2,2% wszystkich rodzin z dziećmi w województwie. Najwyższy odsetek rodzin wielodzietnych odnotowany został podczas Spisu Powszechnego w powiecie kartuskim – 4,6%. Rodziny wielodzietne stanowiły najniższy odsetek rodzin, w obszarze aglomeracji trójmiejskiej i w Słupsku. W Sopocie zaledwie 0,3% rodzin stanowiły rodziny wielodzietne.

Wykres 2. Odsetek rodzin wielodzietnych w stosunku do rodzin z dziećmi w ogóle wg. powiatów

Źródło: GUS, Narodowy Spis Powszechny 2011

1.3. Osoby z niepełnosprawnościami

W chwili przeprowadzenia Spisu Powszechnego na terenie województwa pomorskiego zamieszkiwało 284.499 osób z niepełnosprawnościami. Tym samym osoby te stanowiły 12,5% populacji województwa. Poziom odsetka osób z niepełnosprawnościami w województwie zbliżony jest do wartości dla całego kraju, która wyniosła 12,2%.

Tabela 2. Liczba i odsetek osób z niepełnosprawnościami

	Osoby z niepełnosprawnościami ogółem NSP 2011	%
woj. pomorskie	284 499	12,5%
Polska	4 697 048	12,2%

Źródło: GUS, Narodowy Spis Powszechny 2011

Większość osób z niepełnosprawnościami stanowiły kobiety, było ich w sumie 152.580 czyli 53,6% wszystkich osób z niepełnosprawnościami w województwie. Mężczyzn z niepełnosprawnościami w chwili sporządzania Spisu było 131.919, czyli 46,4% wszystkich osób z niepełnosprawnościami w Pomorskiem. Najwyższy odsetek osób z niepełnosprawnościami był wśród osób w wieku produkcyjnym, 49,8%. Osoby z niepełnosprawnościami w wieku przedprodukcyjnym stanowiły 5,4%, z kolei w wieku poprodukcyjnym 44,9%.

Tabela 3. Osoby z niepełnosprawnościami, płeć i wiek

mężczyźni	kobiety	w wieku przedprodukcyjnym	w wieku produkcyjnym	w wieku poprodukcyjnym
131 919	152 580	15 310	141 563	127 626
46,4%	53,6%	5,4%	49,8%	44,9%

Źródło: GUS, Narodowy Spis Powszechny 2011

Spada liczba osób z niepełnosprawnościami rejestrujących się w Powiatowych Urzędach Pracy. Analizując lata 2014 – 2017 obserwujemy spadek tego wskaźnika o blisko 42%.

Tabela 4. Osoby z niepełnosprawnościami, zarejestrowane w Powiatowych Urzędach Pracy w latach 2014-2017

2014	2015	2016	2017
6 782	5 814	5 159	3 966

Źródło: GUS, BDL

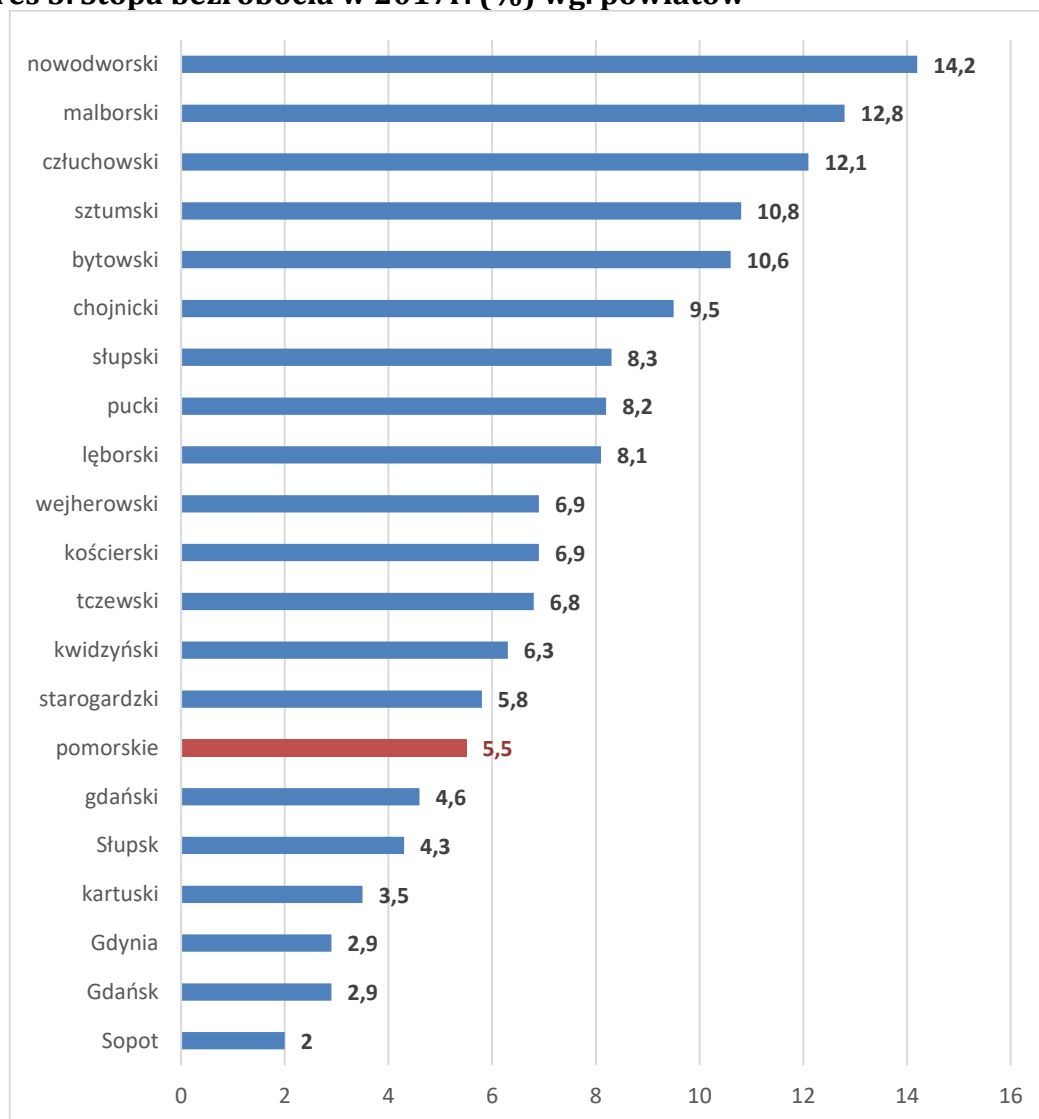
1.4. Rynek pracy

W roku 2017 na Pomorzu odnotowano znaczny spadek poziomu bezrobocia. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie pomorskim wyniosła 5,5% (spadek o 1,8% w stosunku do roku 2016). Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowych Urzędach Pracy wyniosła 49.653 i była ona niższa w stosunku do roku

wcześniejszego o 14.479 osób tj. o 22,6%. Zmniejszyła się również liczba osób długotrwale bezrobotnych (z 32.306 osób w 2016 roku do 22.643 osób w 2017 roku). W 2017 roku w województwie pomorskim 9.020 osób bezrobotnych posiadało prawo do zasiłku. Współczynnik aktywności zawodowej obliczony jako udział osob aktywnych zawodowo w liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej w IV kwartale 2017r. w województwie pomorskim ukształtował się na poziomie 57,8% (jego wartość dla kraju wyniosła 56,2%).

Wskaźnik zatrudnienia obliczony jako udział osób pracujących w liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej w województwie pomorskim w IV kwartale 2017 r. wyniósł 55,5% (w kraju – 53,7%).

Wykres 3. Stopa bezrobocia w 2017r. (%) wg. powiatów

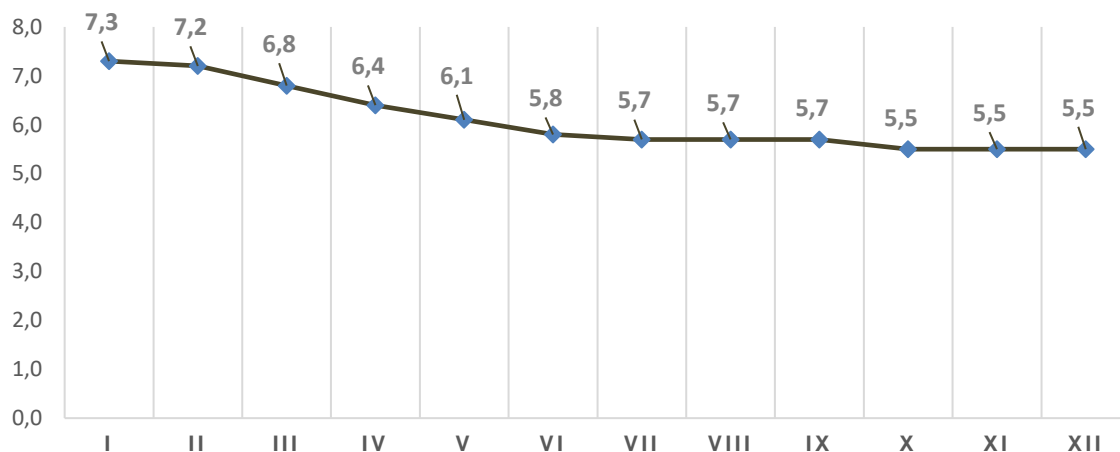

Źródło: GUS, opracowanie własne

Województwo pomorskie, podobnie jak w latach ubiegłych jest znacznie zróżnicowane pod względem stopy bezrobocia w powiatach. Najwyższy poziom stopy bezrobocia w 2017 roku odnotowano w powiecie nowodworskim – 14,2%. Wysoki poziom stopy bezrobocia utrzymywał się również w powiatach, malborskim – 12,8%; człuchowskim – 12,1% oraz w powiecie bytowskim 10,6%. Podobnie jak w latach

ubiegłych, najniższą stopę bezrobocia odnotowano w aglomeracji trójmiejskiej. W Sopocie stopa bezrobocia osiągnęła poziom 2%, w Gdańsku i Gdyni 2,9%.

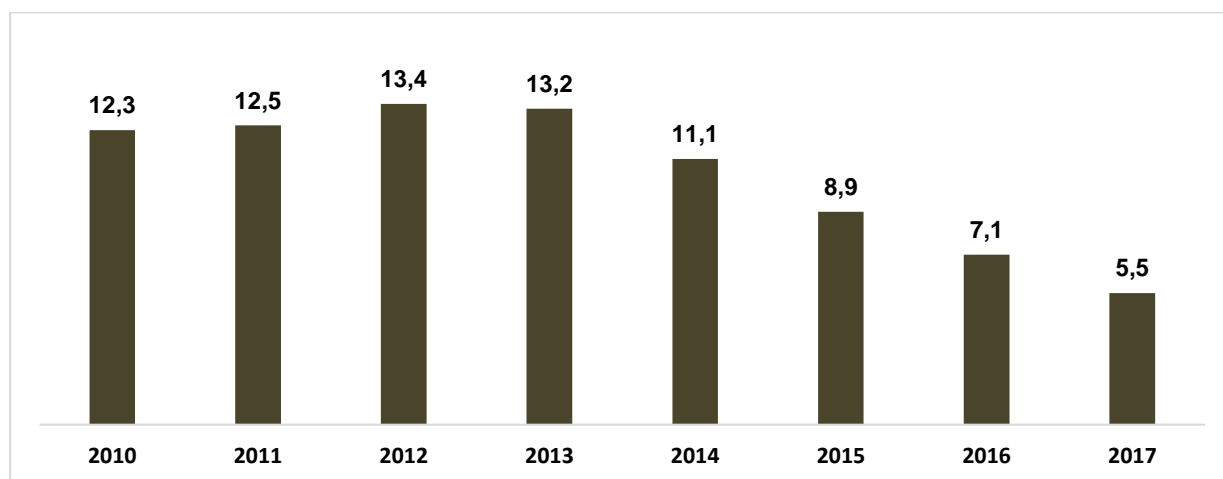
Wykres 4. Stopa bezrobocia (%) w województwie wg. miesięcy w 2017r.

Źródło: GUS, opracowanie własne

W ciągu całego roku 2017 odnotowano dość istotny spadek poziomu stopy bezrobocia w województwie. Różnica pomiędzy początkiem a końcem roku wynosiła 1,8 p.p. Jak co roku najniższy poziom bezrobocia osiągało w miesiącach letnich. Wiąże się to przede wszystkim ze wzrostem zatrudnienia przy pracach sezonowych. Uwagę należy jednak zwrócić na brak gwałtownej zmiany tego trendu w ostatnim kwartale roku.

Wykres 5. Stopa bezrobocia (%) w województwie w latach 2010 - 2017.

Źródło: GUS, opracowanie własne

W grudniu 2012 roku w województwie pomorskim zarejestrowanych było 114.644 bezrobotnych. Obecnie liczba ta zmalała do 49.653 osób.

Współczynnik aktywności zawodowej = 57,8

Współczynnik zatrudnienia = 55,5

2. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA I ZASOBY KOMUNALNE

Jednym z elementów sprawozdania Oceny Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2017 są dane dotyczące infrastruktury społecznej. Jako infrastrukturę społeczną należy w tym wypadku rozumieć miejsca, w których świadczone są usługi społeczne, ale również zasoby komunalne gmin. Powszechnie spotkać można się z dość szerokim tłumaczeniem pojęcia usług społecznych, w których skład wchodzi usługi spoza obszaru pomocy społecznej. Zawarte w sprawozdaniu dane dotyczą elementów infrastruktury społecznej istotne z punktu widzenia pomocy i integracji społecznej.

2.1. Zasoby komunalne

Ważnym elementem opisywanej infrastruktury jest mieszkalnictwo komunalne oraz socjalne stanowiące zasoby gmin. W 2017 roku w zasobach pomorskich gmin było w sumie 52.100 lokali komunalnych, tym samym zasób ten zmniejszył się o 1.204 mieszkania w stosunku do roku 2016. Wzrosła z kolei liczba mieszkań socjalnych, wyniosła ona w sumie 5.833 lokali i była wyższa niż w roku wcześniejszym o 266. W ubiegłym roku złożono 4.765 wniosków o przyznanie lokalu komunalnego, natomiast na przyznanie mieszkania socjalnego oczekiwały 6.002 osoby.

Tabela 5. Zasoby komunalne. Dane o infrastrukturze społecznej z OZPS

lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	Lata poprzednie		rok oceny 2017	rok po ocenie	
		rok 2015	rok 2016			
1.	Liczba mieszkań komunalnych w zasobie gminy	54 489	53 304	52 100	52 031	↓
2.	Liczba wniosków złożonych na mieszkanie komunalne z zasobów gminy	4 315	4 619	4 765	5 126	↑
3.	w tym z wiersza 1: Liczba mieszkań socjalnych (lokali)	5 257	5 567	5 833	6 180	↑
4.	Liczba oczekujących na mieszkanie socjalne	6 311	6 416	6 002	5 932	↓
5.	Liczba wyroków eksmisyjnych bez wskazania lokalu socjalnego	2 084	1 763	1 638	1 702	↑

Źródło: OZPS, opracowanie własne

↑ prognozowany wzrost

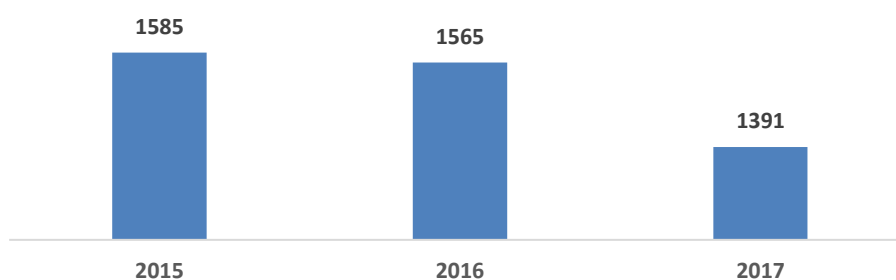
↓ prognozowany spadek

☒ sytuacja bez zmian

2.2. Przedszkola i żłobki, oraz kluby dla dzieci i młodzieży

Odnotowano spadek liczby przedszkoli (wraz z oddziałami przedszkolnymi przy szkołach). W ubiegłym roku funkcjonowało 1.391 przedszkoli, czyli w sumie o 174 mniej w stosunku do roku 2016. Wzrosła liczba miejsc w przedszkolach (z 79.874 w roku 2016 do 83.094 w roku 2017).

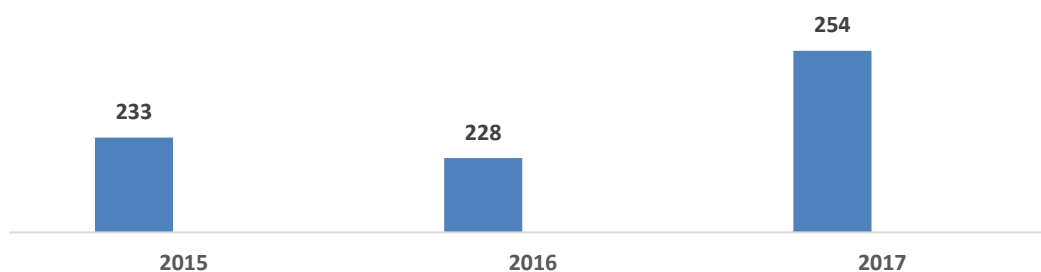
Wykres 6. Liczba przedszkoli

Źródło: OZPS, opracowanie własne

W roku oceny odnotowano wzrost liczby żłobków o 26 placówek w stosunku do roku wcześniejszego. W sumie funkcjonowały 254 żłobki. Liczba miejsc w żłobkach wzrosła o 881 miejsc i na koniec 2017 roku wynosiła 6.344.

Wykres 7. Liczba żłobków

Źródło: OZPS, opracowanie własne

W 2017 wzrosła liczba świetlic i klubów dla dzieci i młodzieży z 1.005 w roku 2016 do 1.066 w roku oceny. Zwiększyła się również zasób placówek świadczących usługi społeczne skierowane do osób starszych z 382 w roku 2016 do 397 w roku 2017.

Tabela 6. Przedszkola i żłobki, oraz kluby dla dzieci i młodzieży. Dane o infrastrukturze społecznej z OZPS

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	Lata poprzednie		rok oceny 2017	rok po ocenie	
		rok 2015	rok 2016			
1.	Liczba żłobków (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe w przedszkolach)	232	229	254	262	↑
2.	Liczba opiekunów dziennych do dzieci	47	95	203	202	↓
3.	Liczba miejsc w żłobkach (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe w przedszkolach)	5 421	5 537	6 344	6 765	↑
4.	Liczba dzieci, którym nie przyznano miejsc w żłobku (żłobek, klub dziecięcy, oddziały żłobkowe w przedszkolach)	3 118	3 914	4 853	5 038	↑

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	Lata poprzednie		rok oceny 2017	rok po ocenie	
		rok 2015	rok 2016			
Powody nie przyznania miejsca w żłobku						
5.	brak wolnych miejsc	266	256	258	264	↑
6.	Liczba przedszkoli (przedszkola wraz z oddziałami przedszkolnymi przy szkołach)	1 585	1 565	1 391	1 417	↑
7.	Liczba miejsc w przedszkolach (przedszkola wraz z oddziałami przedszkolnymi przy szkołach)	75 126	79 799	83 094	84 072	↑
8.	Liczba dzieci, którym nie przyznano miejsc w przedszkolu wg złożonych wniosków	804	1 627	412	391	↓
9.	Liczba świetlic i klubów dla dzieci i młodzieży - ogółem	994	1 005	1 066	1 064	↓
Z tego z wiersza 9: (wiersze "Przyszkolne" i "Pozaszkolne")						
10.	Przyszkolne	422	439	480	473	↓
11.	Pozaszkolne	572	566	586	591	↑

Źródło: OZPS, opracowanie własne

- ↑ prognozowany wzrost
- ↓ prognozowany spadek
- ☒ sytuacja bez zmian

Tabela 7. Dane o infrastrukturze społecznej z OZPS - inne

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	Lata poprzednie		rok oceny 2017	rok po ocenie	
		rok 2015	rok 2016			
1.	Liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów	331	379	397	410	↑
2.	Liczba hospicjów	19	19	20	20	☒
3.	Liczba ośrodków dla cudzoziemców	0	0	0	0	☒

Źródło: OZPS, opracowanie własne

- ↑ prognozowany wzrost
- ↓ prognozowany spadek
- ☒ sytuacja bez zmian

3. EKONOMIA SPOŁECZNA

W województwie pomorskim w latach 2013 – 2017 znacznie wzrosła liczba podmiotów ekonomii społecznej. Podwoiła się liczba Centrów i Klubów Integracji Społecznej oraz Spółdzielni Socjalnych. W porównaniu do innych województw, pomorskie charakteryzuje się równomiernym terytorialnie rozmieszczeniem spółdzielni socjalnych. Tylko 9% spółdzielni zlokalizowanych jest w stolicy województwa (w województwie łódzkim spośród 93 spółdzielni socjalnych 54% zlokalizowane jest w Łodzi, a w małopolsce 42% spółdzielni spośród 99 zlokalizowanych jest w Krakowie).

Tabela 8. Dane o podmiotach ekonomii społecznej

WYSZCZEGÓLNIENIE	2013	2014	2015	2016	2017
Centra Integracji Społecznej	10	13	15	20	21
Kluby Integracji Społecznej	7	9	10	14	12
Zakłady Aktywności Zawodowej	2	2	2	2	2
Spółdzielnie socjalne zarejestrowane w KRS	32	65	73	75	62
Organizacje pozarządowe (ok. 10 % prowadzi działalność gospodarczą)	6 285	6 886	7 296	7 737	8 070

Źródło: OZPS, opracowanie własne

3.1. Działania Samorządu Województwa Pomorskiego na rzecz rozwoju ekonomii społecznej

Systemowe działania na rzecz rozwoju ekonomii społecznej podejmowane są w województwie pomorskim od roku 2011, kiedy to przystąpiono do diagnozy społeczno-gospodarczej województwa pod kątem ekonomii społecznej i rozpoczęto prace nad *Planem działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie pomorskim na lata 2011-2013*. W oparciu o powyższy Plan rozpoczął się proces budowania systemu wsparcia podmiotów ekonomii społecznej i jej otoczenia. Po zakończeniu realizacji ww. Planu rozpoczął się proces programowania działań w zakresie rozwoju ekonomii społecznej w perspektywie finansowej 2014-2020. Dokumentem o charakterze operacyjnym, wskazującym potrzeby podmiotów ekonomii społecznej jest Wojewódzki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2014-2020

W 2015 roku został powołany Uchwałą Nr 598/51/15 Zarządu Województwa Pomorskiego Pomorski Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej. Pełni on funkcję doradczą-opiniującą Zarządu Województwa Pomorskiego działań podejmowanych na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w województwie pomorskim. Komitet zajmuje się również współpracą w zakresie organizacji i wdrażania przedsięwzięć zaplanowanych w ramach Wojewódzkiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2014-2020, w tym: współpracą z innymi organizacjami tworzącymi sieci współpracy instytucji z obszaru ekonomii społecznej, integracji i pomocy społecznej, przedsiębiorczości na poziomie regionalnym oraz krajowym, współpracą w zakresie planowania i wdrażania inicjatyw edukacyjnych dotyczących ekonomii społecznej, monitorowaniem i upowszechnianiem pomorskich dobrych praktyk oraz w opracowywaniu i konsultowaniu dokumentów strategicznych dotyczących przedsiębiorczości społecznej.

Samorząd Województwa Pomorskiego kreując politykę społeczną od lat wspiera samorządy lokalne oraz organizacje pozarządowe w powoływaniu i wzmacnianiu

podmiotów sfery ekonomii społecznej. Ich różnorodność oraz lokalizacja determinuje konieczność permanentnego budowania sieci współpracy i zacieśniania relacji pomiędzy nimi celem zwiększania zatrudnialności i ograniczania liczby osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej realizuje projekt pozakonkursowy w ramach Działania 06.03. Ekonomia społeczna Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020, pn.: Pomorski system przedsiębiorczości społecznej: koordynacja rozwoju ekonomii społecznej w województwie pomorskim na lata 2015-2018. Celem projektu jest podjęcie działań pozwalających na prowadzenie skutecznej i efektywnej polityki wspierania rozwoju ES poprzez:

- koordynację działań na rzecz rozwoju ES przez ROPS, wyposażoną w narzędzia koordynacji, celem zwiększenia skuteczności i efektywności działań oraz ich realizacji wymagających oddziaływania szerszego, w wymiarze regionalnym;
- wyznaczanie kierunków rozwoju ES, uwzględniające uwarunkowania bieżącej sytuacji społeczno - gospodarczej regionu w celu umożliwienia rzetelnej oceny efektów realizowanych działań oraz ich ogniskowania w obszarach najbardziej wymagających wsparcia.

Powyższe działania skierowane są do: OWES, JST i ich jednostek organizacyjnych oraz PES. Docelowo Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej w województwie pomorskim swoim działaniem obejmą cztery subregiony: południowy, nadwiślański, słupski oraz metropolitalny. Wśród bogatego katalogu usług, OWES przede wszystkim oferują: usługi prawne, marketingowe oraz księgowość. Prowadzą również doradztwo w szerokim zakresie, m. in. formalno-prawne, zawodowe, psychologiczne, biznesowe, personalne. Ofertę OWES uzupełniają specjalistyczne szkolenia adresowane do organizacji pozarządowych, spółdzielni socjalnych, grup nieformalnych, osób indywidualnych oraz jednostek samorządu terytorialnego.

Tabela 9. Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej

OWES	subregion
Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Dobra Robota prowadzony przez Fundację Pokolenia	metropolitalny
-	nadwiślański
Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej prowadzony przez Centrum Inicjatyw Obywatelskich w Słupsku	słupski
Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej prowadzony przez Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Miasta i Gminy Debrzno	południowy

Źródło: MRPiPS, opracowanie własne

3.2. Centra Integracji Społecznej

Centrum Integracji Społecznej to instytucja realizująca specjalistyczny program pracy z osobami wykluczonymi społecznie lub zagrożonymi wykluczeniem¹:

Zgodnie z ustawą o zatrudnieniu socjalnym przełamywanie izolacji społecznej i zawodowej odbywa się przy zastosowaniu form reintegracji zawodowej i społecznej. Odbudowywanie i podtrzymywanie u osób wykluczonych społecznie, zdolności do

¹ Art. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003r o zatrudnieniu socjalnym (t.j. Dz.U.2016.1828)

samodzielnego i efektywnego pełnienia ról społecznych oraz samodzielnego poruszania się po rynku pracy, powinno prowadzić do zatrudnienia w różnych formach: u pracodawcy, samozatrudnienia - praca na własny rachunek lub w spółdzielni socjalnej.

Aktualnie w województwie pomorskim funkcjonuje 21 Centrów Integracji Społecznej. W roku 2017 reintegrację społeczno - zawodową w pomorskich CIS rozpoczęło 977 osób. Łącznie w zajęciach prowadzonych przez CIS uczestniczyło 1.217 osób, z powodzeniem ukończyło je 607 osób. Spośród uczestników zajęć 279 osób podjęło zatrudnienie, w tym 7 osób podjęło samodzielną działalność gospodarczą.

Tabela 10. Struktura uczestników CIS w latach 2015-2017

	osoby, które rozpoczęły zajęcia w latach			osoby, które ukończyły zajęcia w latach:		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
uczestnicy zajęć ogółem	429	586	977	379	265	607
osoby bezdomne	9	26	35	12	9	26
osoby uzależnione od alkoholu	28	85	113	19	18	64
osoby uzależnione od narkotyków lub innych środków odurzających	4	10	15	2	3	14
osoby chore psychicznie	9	24	28	7	15	24
osoby długotrwale bezrobotne	228	172	367	183	104	213
osoby zwalniane z zakładów karnych mające trudności w integracji ze środowiskiem	8	5	19	5	1	10
uchodźcy realizujący indywidualny program integracji	3	0	1	0	2	0
osoby niepełnosprawne	78	109	210	72	56	111
inni	85	155	189	52	57	145

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna - Sprawozdanie Centrum Integracji Społecznej

Uczestnicy zajęć CIS korzystali z usług reintegracji zawodowej i społecznej w tym w formie warsztatów prowadzonych w ramach działalności wytwórczej, handlowej lub usługowej prowadzonej przez Centrum, na podstawie art. 9 ustawy o zatrudnieniu socjalnym.

Tabela 11. Usługi reintegracji zawodowej i społecznej CIS w 2016 i 2017 roku

Rodzaj usługi	Liczba osób, które uczestniczyły w zajęciach	
	2016	2017
Warsztaty zawodowe: (z tego:)	559	766
• remontowy, budowlany, stolarski	50	171
• hotelarski, gastronomiczny, piekarniczy	57	76
• krawiecki	33	52
• opiekuńczy	87	94
• konserwatorski, porządkowy, ochrony	114	85
• prac twórczych, handlowy	30	56
• pielęgnacja terenów zielonych	62	83
• inne warsztaty zewnętrzne u pracodawców	73	204
Korzystanie z przekazywanych przez CIS propozycji ofert pracy	318	929
Zajęcia z zakresu prowadzenia samodzielnej działalności gospodarczej, w tym w formie spółdzielni socjalnej	377	723
Zajęcia terapeutyczne	205	424
Grupy wsparcia oraz grupy samopomocy	148	152
Indywidualne poradnictwo psychologiczne lub terapeutyczne	602	1 068
Grupy edukacyjne	281	273
Szkolenia zawodowe prowadzone przez podmiot zewnętrzny	188	386

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna - Sprawozdanie Centrum Integracji Społecznej

W roku 2017 pomorskie Centra Integracji Społecznej uzyskały przychody w wysokości 2.566 tys. zł. Na rok bieżący przychody planowane są na poziomie 3.750 tys. zł. Z działalności własnej Centra Integracji Społecznej uzyskały w sumie przychód w wysokości 613,5 tys. zł. W 2017 roku z budżetu samorządu województwa pomorskie Centra Integracji Społecznej uzyskały przychód w wysokości 263 tys. zł.

Tabela 12. Przychody CIS w latach 2015 – 2017

WYSZCZEGÓLNIENIE	Przychody w tys. zł			Plan przychodów w roku 2018
	2015	2016	2017	
Przychody ogółem	5 899,87	7.271	13.625	14.378
z budżetu gminy	871,93	1.051	1.366	1.992
z budżetu województwa	327,70	263	123	61
z Funduszu Pracy	1 499,05	2.109	3.693	4.631

WYSZCZEGÓLNIENIE	Przychody w tys. zł			Plan przychodów w roku 2018
	2015	2016	2017	
z Unii Europejskiej	-	2.810	7.529	6.338
z PFRON	18,75	32	38	0
z własnej działalności	110,86	835	779	867
z innych źródeł	2 915,14	165	97	72

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna - Sprawozdanie Centrum Integracji Społecznej

3.3. Kluby Integracji Społecznej

Klub Integracji Społecznej² to jednostka organizacyjna, której celem jest realizacja działań umożliwiających udzielenie indywidualnym osobom oraz ich rodzin pomocy: w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych w miejscu zamieszkania, miejscu pobytu lub w miejscu pracy oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych, jako wartości na rynku pracy.

Klub Integracji Społecznej to także jednostka organizacyjna udzielająca wsparcia dla integrowania się grup osób o podobnych trudnościach i problemach życiowych, to jednostka pomagająca samoorganizować się jego członkom, podejmować przez nich wspólne inicjatywy i przedsięwzięcia w zakresie aktywizacji zawodowej, w tym zmierzające do tworzenia własnych miejsc pracy. Warunkiem uczestnictwa w Klubie Integracji Społecznej jest realizacja kontraktu socjalnego³.

Aktualnie w województwie pomorskim funkcjonuje 13 Klubów Integracji Społecznej. W roku 2017 w pomorskich KIS rozpoczęło zajęcia 401 osób, zajęcia ukończyło 209 osób. Spośród absolwentów 109 osób podjęło zatrudnienie, a 24 osoby zostały skierowane do zajęć w Centrach Integracji Społecznej.

Tabela 13. Struktura uczestników KIS w roku 2017

	Osoby, które rozpoczęły zajęcia	Osoby, które ukończyły zajęcia
Uczestnicy zajęć ogółem	401	209
Osoby długotrwale bezrobotne	157	89
Osoby bezdomne	9	4
Osoby uzależnione od alkoholu	18	13
Osoby uzależnione od narkotyków	1	1
Osoby chore psychicznie	27	13
Osoby zwolnione z zakładu karnego	1	0
Osoby niepełnosprawne	75	49
Uchodźcy realizujący indywidualny program integracji	0	0
Osoby bierne zawodowo	11	15

² Art. 18 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (tj. Dz. U. 2016. Poz.1828 ze zm.)

³ Art. 6 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tj. Dz. U. 2017, poz. 1769 ze zm.)

	Osoby, które rozpoczęły zajęcia	Osoby, które ukończyły zajęcia
Osoby niezaradne w prowadzeniu gospodarstwa domowego i opiece nad dziećmi	18	0
Osoby zagrożone ubóstwem i wykluczeniem społecznym	122	88
Samotnie wychowujący dzieci	12	0
Osoby w wieku 60+	15	10

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna - Sprawozdanie Klub Integracji Społecznej

Uczestnicy zajęć KIS korzystali z usług reintegracji społecznej (zajęcia edukacyjne i terapeutyczne, poradnictwo) oraz zawodowej (szkolenia zawodowe, doradztwo).

Tabela 14. Usługi reintegracji społecznej i zawodowej KIS w roku 2017

Usługi w ramach reintegracji społecznej	Liczba osób
Zajęcia terapeutyczne grupowe	52
Zajęcia edukacyjne	283
Poradnictwo prawne	268
Poradnictwo psychologiczne	363
Usługi w ramach reintegracji zawodowej	Liczba osób
Szkolenia zawodowe	18
Doradztwo i szkolenie w zakresie prowadzenia samodzielnej działalności gospodarczej	31
Doradztwo i szkolenie w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej w formie spółdzielni socjalnej	193

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna - Sprawozdanie Klub Integracji Społecznej

3.4. Warsztaty Terapii Zajęciowej

Warsztat Terapii Zajęciowej⁴ jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Rehabilitacja zawodowa i społeczna odbywa się przy zastosowaniu technik terapii zajęciowej, zmierzających do rozwijania: umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej, psychofizycznych sprawności oraz podstawowych i specjalistycznych umiejętności zawodowych, umożliwiającą uczestnictwo w szkoleniu zawodowym albo podjęcie pracy.

Aktualnie w województwie pomorskim funkcjonuje 48 Warsztatów Terapii Zajęciowej. Łącznie uczestnikami warsztatów jest 1.520 osób. Warsztaty funkcjonują w większości pomorskich powiatów (w 2017 roku rozpoczął działalność W TZ utworzony przez Caritas Diecezji Koszalińsko – Kołobrzeskiej dla 25 osób w Sycewicach, powiat

⁴ Art. 10a,10b ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tj. Dz.U 2018, poz. 511 ze zm.)

słupski), brak ich jest jedynie w Sopocie. Najwięcej tego typu placówek funkcjonuje w Gdańsku, gdzie w 6 Warsztatach Terapii Zajęciowej uczestniczy w sumie 227 osób.

Tabela 15. Warsztaty Terapii Zajęciowej oraz liczba uczestników wg. powiatów w 2017 roku

Lp.	Powiat	Liczba WTZ	Liczba uczestników zajęć
1	bytowski	1	30
2	chojnicki	3	100
3	człuchowski	1	40
4	Gdańsk	6	227
5	gdański	4	95
6	Gdynia	4	138
7	kartuski	3	95
8	kościerski	1	35
9	kwidzyński	2	89
10	łęborski	1	30
11	malborski	2	40
12	nowodworski	3	66
13	pucki	1	50
14	Słupsk	2	94
15	słupski	1	25
16	Sopot	0	0
17	starogardzki	4	110
18	sztumski	2	51
19	tczewski	3	80
20	wejherowski	4	125
	RAZEM	48	1520

Źródło: OZPS, opracowanie własne

3.5. Zakłady Aktywności Zawodowej

Zakład Aktywności Zawodowej⁵ tworzy możliwości rozwoju zawodowego i społecznego osób niepełnosprawnych i przeciwdziała marginalizacji i wykluczeniu społecznemu tych osób. Praca w ZAZ stanowi dla osób niepełnosprawnych nie tylko źródło utrzymania, lecz przede wszystkim sposób rehabilitacji i integracji ze społeczeństwem. Statutowym zadaniem ZAZ jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych. Program przysposobienia społeczno – zawodowego obejmuje dwa obszary: strefę rehabilitacyjno – społeczną oraz gospodarczo – zawodową.

⁵ Art. 2, 29 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tj. Dz.U 2018, poz. 511 ze zm.)

Obecnie w województwie pomorskim funkcjonują dwa Zakłady Aktywności Zawodowej, w Czarnem (od 2007 roku) i w Sztumie (od 2005 roku). ZAZ w Czarnem prowadzi działalność usługową o profilu: usług pralniczych, gastronomii, sprzątaniam, gospodarczo – technicznych (dozorowanie, magazynowanie, utrzymanie czystości, pielęgnacja zieleni, konserwacja, serwis tachografów samochodowych – instalacja, naprawy, legalizacja). Zatrudnia 46 osób, w tym 20 z umiarkowanym oraz 26 ze znacznym stopniem niepełnosprawności. Spośród wszystkich zatrudnionych 61% stanowią osoby w wieku 30 – 50 lat, natomiast osoby w wieku poniżej 30 lat stanowią 17%.

ZAZ w Sztumie prowadzi działalność wytwórczo - usługową o profilu: stolatstwo i ciesielstwo, usługi krawieckie, gastronomia, opakowania kartonowe i foliowe. Zatrudnia 70 osób w tym 32 z umiarkowanym oraz 38 ze znacznym stopniem niepełnosprawności. Spośród wszystkich zatrudnionych 53% stanowią osoby w wieku 30 – 50 lat, natomiast osoby w wieku powyżej 50 lat stanowią 36%.

3.6. Spółdzielnie socjalne

Spółdzielnie socjalne działają na podstawie ustawy z 2006 roku o spółdzielniach socjalnych⁶, gdzie wskazano, iż ich głównym celem jest przywrócenie na rynek pracy, przez prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa, osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, osób o niskiej zatrudnialności oraz umożliwienie osobom bezrobotnym aktywizacji zawodowej. Spółdzielnia socjalna to podmiot gospodarczy, łączący w sobie cechy przedsiębiorstwa oraz organizacji pozarządowej. Cechą odróżniającą spółdzielnię socjalną od spółki jest przede wszystkim pierwszeństwo celów społecznych nad maksymalizacją zysku.

W 2017 roku w województwie pomorskim utworzono 5 nowych spółdzielni socjalnych, a do maja 2018 roku powołano kolejne 4. Tym samym liczba spółdzielni socjalnych wzrosła do 85. Pomimo wzrostu, wartość ta odbiega w dalszym ciągu od przeciętnej liczby spółdzielni w skali innych województw. W styczniu 2014 roku w Krajowym Rejestrze Sądowym zarejestrowane były na terenie całego kraju 944 spółdzielnie socjalne, do maja 2018 roku liczba ich wzrosła o 85%, osiągając wartość 1.748.

Tabela 16. Liczba zarejestrowanych spółdzielni socjalnych w województwach

Lp.	liczba zarejestrowanych spółdzielni socjalnych						
	w województwie			w wybranych miastach			
		<i>stan na dzień:</i>		<i>stan na dzień:</i>			
		15 I 2014	3 V 2018	15 I 2014	3 V 2018		
1	dolnośląskie	71	103	Wrocław	16	24	
2	kujawsko-pomorskie	46	84	Bydgoszcz	7	15	
				Toruń	2	4	
3	lubelskie	51	102	Lublin	5	11	
4	lubuskie	31	108	Gorzów Wielkopolski	1	12	

⁶ Dz. U. Nr 94, poz. 651 ze zm.

Lp.	liczba zarejestrowanych spółdzielni socjalnych					
	w województwie			w wybranych miastach		
	stan na dzień:	15 I 2014	3 V 2018	stan na dzień:	15 I 2014	3 V 2018
				Zielona Góra	5	28
5	łódzkie	83	93	Łódź	48	50
6	małopolskie	66	116	Kraków	39	49
7	mazowieckie	91	155	Warszawa	41	58
8	opolskie	20	52	Opole	1	4
9	podkarpackie	79	112	Rzeszów	5	10
10	podlaskie	33	57	Białystok	4	17
11	pomorskie	33	85	Gdańsk	4	8
12	śląskie	76	185	Katowice	8	15
13	świętokrzyskie	34	58	Kielce	9	13
14	warmińsko-mazurskie	70	125	Olsztyn	20	27
15	wielkopolskie	109	230	Poznań	29	41
16	zachodniopomorskie	51	83	Szczecin	6	13
		944	1748		250	399

Źródło: ekrs.ms.gov.pl

Spośród wszystkich spółdzielni socjalnych zarejestrowanych w województwie pomorskim 9% funkcjonuje w Gdańsku.

Niepokojącym zjawiskiem jest trudność w utrzymaniu trwałości funkcjonowania spółdzielni socjalnych zarówno pod względem ekonomicznym jak i organizacyjnym. Z danych zebranych podczas badania oceny efektywności działania spółdzielni socjalnych na pomorskim rynku pracy w zakresie aktywizacji społeczno-zawodowej osób biernych zawodowo wynika, że spośród wszystkich zarejestrowanych w KRS pomorskich spółdzielni socjalnych niespełna 23% jest w trakcie likwidacji lub nie funkcjonuje. Zwłaszcza spółdzielnie socjalne osób fizycznych wymagają znacznego wsparcia ze strony OWES lub PUP.

Zmniejszyła się liczba powiatów, w których nie funkcjonuje żadna spółdzielnia socjalna. W styczniu 2014 roku takich powiatów było siedem, natomiast w maju 2018 pozostały trzy. Wzrosła liczba spółdzielni socjalnych w powiecie kartuskim, wejherowskim, Słupsku. Natomiast trudności organizacyjne lub finansowe wymusiły konieczność likwidacji spółdzielni w powiatach tczewskim, kwidzyńskim, Gdyni.

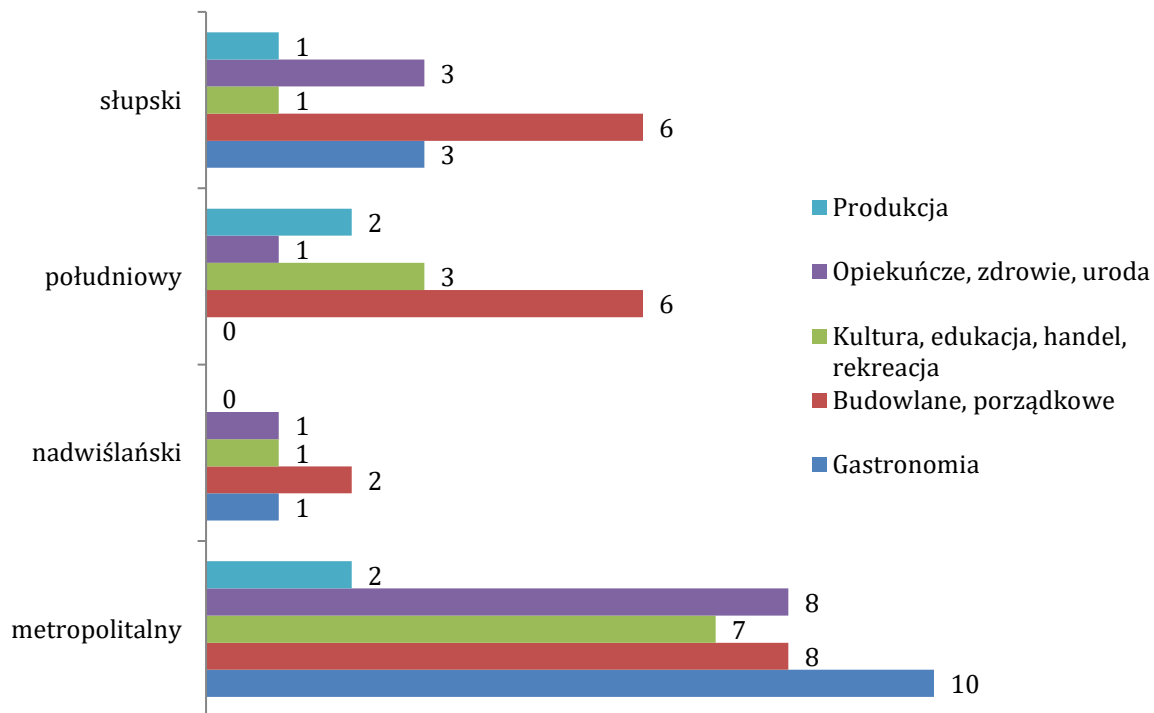
Tabela 17. Liczba funkcjonujących spółdzielni socjalnych w powiatach

Lp.	powiat	15 I 2014	5 V 2018
1.	bytowski	1	3
2.	chojnicki	5	6
3.	człuchowski	0	3
4.	Gdańsk	4	3
5.	gdański	0	1
6.	Gdynia	6	7
7.	kartuski	4	9
8.	kościerski	1	3
9.	kwidzyński	4	2
10.	łęborski	0	0
11.	malborski	0	2
12.	nowodworski	1	3
13.	pucki	0	2
14.	Słupsk	1	5
15.	słupski	2	6
16.	Sopot	1	5
17.	starogardzki	0	0
18.	sztumski	0	1
19.	tczewski	1	0
20.	wejherowski	2	5
		33	66

Źródło: *ems.ms.gov.pl*, dane własne

Wśród pomorskich spółdzielni socjalnych najchętniej prowadzonym profilem działalności są usługi budowlane i porządkowe (22 spółdzielnie), gastronomiczne (14 spółdzielni) oraz opiekuńcze, i rehabilitacyjne (13 spółdzielni). Najślabiej reprezentowanym profilem działalności jest produkcja (5 spółdzielni), przy czym w jednym z subregionów produkcją nie zajmuje się żadna spośród 5 funkcjonujących tam spółdzielni, a w kolejnym przestały funkcjonować spółdzielnie zajmujące się gastronomią i cateringiem.

Wykres 8. Profile działalności spółdzielni socjalnych

Źródło: Opracowanie własne

4. SENIORZY

Pomimo, najkorzystniejszego spośród wszystkich województw indeksu starości, wysokiego poziomu przyrostu naturalnego na tle kraju również województwo pomorskie dotyka problem rosnącego zjawiska starzenia się społeczeństwa. 19,5 % mieszkańców osiągnęło wiek poprodukcyjny. GUS prognozuje, że w 2050 r. najstarsze demograficznie będą dwa województwa – opolskie i świętokrzyskie gdzie liczba osób 60+ oscylować będzie wokół 40%, zaś najmłodszym demograficznie będzie województwo pomorskie⁷.

Budowanie polityki społecznej wobec osób starszych i starzejącego się społeczeństwa w województwie pomorskim nie ogranicza się do działań wizerunkowych. Tworzone jest w partnerstwie instytucji samorządowych, rządowych i organizacji pozarządowych w obszarze działań związanych z troską o uczestnictwo w życiu społecznym osób starszych, kształtowaniem ich pozytywnego wizerunku oraz wspieraniem wszelkich form aktywności, tworzeniem warunków umożliwiających wykorzystanie potencjału osób starszych jako aktywnych uczestników życia gospodarczego i rynku pracy, czy też kwestii dotyczących ochrony zdrowia, integracji międzypokoleniowej, zapobieganiu przemocy i zaniedbaniom wobec seniorów.

4.1. Działania Samorządu Województwa Pomorskiego dedykowane seniorom

Począwszy od roku 2015 działania w zakresie wsparcia seniorów koordynuje Pełnomocnik Marszałka ds. Polityki Senioralnej. Przy wsparciu Samorządu Województwa działa od 2018 roku Zespół Zadaniowy ds. Dziedzictwa Kulturowo - Historycznego. Zarząd Województwa ogłasza i organizuje rok rocznie otwarte konkursy ofert wspierające finansowo działania na rzecz seniorów i środowisk kombatanckich dla organizacji rangi wojewódzkiej.

Województwo promuje poprzez działania animacyjne i doradcze powstawanie Gminnych Rad Seniorów o charakterze konsultacyjnym, doradczym i inicjatywnym, które od 2013 roku powstają na mocy art. 5c ustawy o samorządzie gminnym. Rady Seniorów funkcjonują już w 21 pomorskich gminach.

27 czerwca 2017 roku Uchwałą Nr 758/246/17 Zarządu Województwa Pomorskiego powołano Pomorską Radę ds. Polityki Senioralnej, o charakterze konsultacyjnym, opiniując – doradczym i inicjatywnym Zarządu Województwa Pomorskiego do realizacji polityki senioralnej Rada stanowi kompetentne gremium skupiające przedstawicieli różnych środowisk, w tym senioralnych, współpracujących z instytucjami i organizacjami o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym.

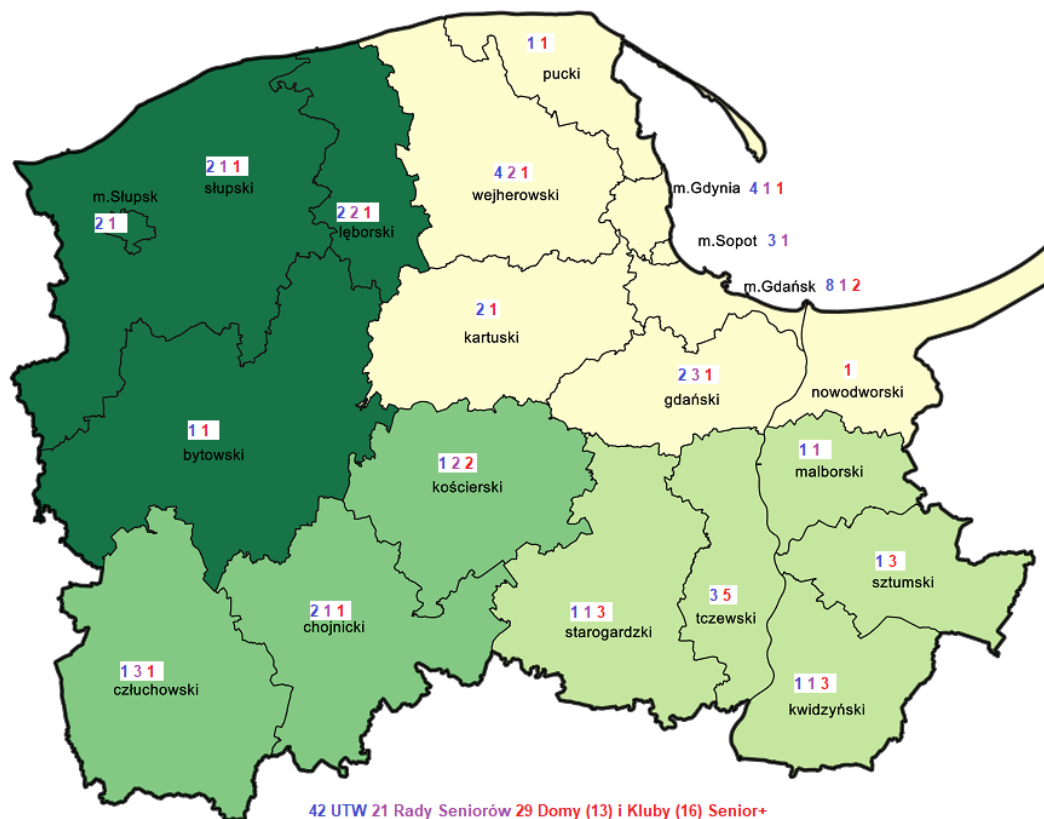
Samorząd Województwa podejmuje działania informacyjno-edukacyjne, wspólnie z Dziennikiem Bałtyckim organizując dla seniorów z województwa pomorskiego konferencje tematyczne: XI 2017 „Aktywny Senior”, III 2018 „Bezpieczeństwo Seniora”, VI 2018 „Finanse Seniora” i IX 2018 „Zdrowie Seniora”. Każda z Konferencji połączona jest z wydaniem bezpłatnego magazynu „Strefa Seniora”.

Aktywne uczestnictwo osób starszych w życiu społeczności zwiększa szansę uniknięcia samotności, izolacji społecznej i wykluczenia. Aktywność osób starszych w województwie pomorskim wydaje się stosunkowo wysoka na tle kraju, o czym może świadczyć znaczna liczba Uniwersytetów Trzeciego Wieku (42), Domów (13) i Klubów

⁷ Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014, tabl. 24.

(16) Senior+, Klubów i miejsc spotkań dla seniorów (397). Liczba takich klubów systematycznie wzrasta od 257 w roku 2013 do planowanych 410 w roku 2018.

Mapa 2. Infrastruktura społeczna dla Seniorów

Źródło: Opracowanie własne

4.2. Uniwersytety Trzeciego Wieku

Uniwersytety Trzeciego Wieku pełnią rolę ważnych centrów kulturalno-edukacyjnych dla osób starszych. Umożliwiają seniorom nie tylko aktualizację wiedzy i zdobywanie nowych umiejętności, ale także aktywne uczestnictwo w życiu społeczności lokalnych. UTW stają się coraz bardziej powszechną formą aktywizacji seniorów. Funkcjonują cztery typy Uniwersytetów Trzeciego Wieku:

- działające w strukturach wyższej uczelni,
- powołane przez organizacje pozarządowe,
- działające przy domach kultury, bibliotekach,
- Wędrowny Uniwersytet Ludowy dla Seniorów.

Obecnie w województwie pomorskim działają 42 UTW. Działania UTW można podzielić na związane z ofertą dydaktyczną i pozostałe. Oferta dydaktyczna ma formę wykładów lub innych zajęć (grupy, warsztaty, kursy, koła zainteresowań). Różnorodność tematyczna zajęć jest znaczna: pewne tematy powtarzają się na wielu uniwersytetach ale niektóre są specyficzne. Ponadto uniwersytety organizują imprezy i wydarzenia.

Najpopularniejszymi tematami wykładów są: medycyna i zdrowie. Powszechne są również: historia, turystyka, geografia i wiedza o religii i kulturze, literatura, psychologia.

Zajęcia inne niż wykłady odbywają się na prawie wszystkich UTW i w przeciwieństwie do wykładów aktywnie angażują słuchaczy. Zajęcia są regularne (np. cotygodniowe) lub cyklicznie (np. kilka spotkań na dany temat), uczestniczy w nich mniejsza liczba słuchaczy niż w wykładach. Niektóre z zajęć są dodatkowo płatne. Nadal najbardziej popularne są kursy komputerowe i językowe, ponadto zajęcia sportowe i ruchowe, sekcje plastyczne i turystyczne. Sport i turystyka, a także zajęcia artystyczne to mocne strony wielu uniwersytetów. Z dużym zainteresowaniem spotyka się praktyczne poradnictwo – zajęcia prowadzone przez praktyków i specjalistów, np. prawnika, notariusza, policjanta, farmaceutę, rzecznika praw konsumentów. Często instytucje publiczne (policja, straż miejska,) dbając o bezpieczeństwo seniorów, organizują w UTW prelekcje / prezentacje np. jak uniknąć oszustw „na wnuczka” oraz szkolenia z samoobrony, czy na temat niechcianych zakupów, zawierania pochopnie umów bez czytania treści ze zrozumieniem.

Tabela 18. Liczba Uniwersytetów Trzeciego wieku w powiatach

Lp.	powiat	Liczba UTW
1.	bytowski	1
2.	chojnicki	2
3.	człuchowski	1
4.	Gdańsk	8
5.	gdański	2
6.	Gdynia	4
7.	kartuski	2
8.	kościerski	1
9.	kwidzyński	1
10.	lęborski	2
11.	malborski	1
12.	nowodworski	0
13.	pucki	1
14.	Słupsk	2
15.	słupski	2
16.	Sopot	3
17.	starogardzki	1
18.	sztumski	1
19.	tczewski	3
20.	wejherowski	4
Razem		42

Źródło: Opracowanie własne

4.3. Rady Seniorów

W 2018 roku wzrosła do 21 liczba gmin w województwie pomorskim, które utworzyły ciało o charakterze konsultacyjnym, doradczym i inicjatywnym - gminną radę seniorów, tym samym 17% pomorskich gmin posiada Radę Seniorów. Największy odsetek Rad Seniorów posiadają miasta na prawach powiatu (100%), najmniejszy gminy wiejskie (6%) - jedynie 5 Rad Seniorów zostało powołanych wśród 81 gmin wiejskich. Rady Seniorów powołano w 47% gmin miejskich (9 spośród 19) oraz 16 % gmin miejsko – wiejskich (3 spośród 19).

Nowelizacja ustawy o samorządzie gminnym (11 X 2013) wprowadziła zapis pozwalający na tworzenie Rad Seniorów. Wprawdzie Rady Seniorów (Rady ds. Seniorów) funkcjonowały w już wcześniej, ale nie były osadzone w obowiązujących przepisach prawa. Zgodnie z treścią dodanego art 5c „*gmina sprzyja solidarności międzypokoleniowej oraz tworzy warunki do pobudzania aktywności obywatelskiej osób starszych w społeczności lokalnej*”. Zapis ten odnosi się bezpośrednio do jednego z priorytetów Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014-2020, którym jest zwiększenie zaangażowania osób starszych w życie społeczności lokalnych i sprawy kraju oraz wzrost roli osób starszych w rozwiązywaniu problemów społecznych. Rady seniorów, zgodnie z ustawą mogą powstawać z inicjatywy własnej Rady Gminy lub też „na wniosek zainteresowanych środowisk”. Mają one charakter konsultacyjny, doradczy i inicjatywny.

Spośród 21 działających (oraz w trakcie organizacji) w województwie pomorskim Rad Seniorów 19 zostało powołanych uchwałą Rady Gminy na podstawie art. 5c ustawy o samorządzie gminnym. Statuty tych Rad oraz akty powołujące są opublikowane w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego. Pozostałe dwie Rady zostały powołane Zarządzeniem na podstawie art 5 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz art. 30.1 ustawy o samorządzie gminnym.

Niewątpliwym liderem w zakresie obywatelskości seniorów jest powiat człuchowski. W powiecie tym 50% samorządów gminnych korzysta ze wsparcia rady seniorów w realizacji polityki senioralnej. Z kolei w żadnej z gmin 6 powiatów (bytowski, kartuski, nowodworski, pucki, sztumski, tczewski) nie funkcjonuje Rada Seniorów, jednakże w kilku trwają prace nad utworzeniem takiego organu. Tabela 14 prezentuje wykaz Rad Seniorów w województwie.

Tabela 19. Rady Seniorów w województwie pomorskim

Lp.	Powiat	Gmina	Nazwa Rady Seniorów
1.	chojnicki	Czersk	Czerska Gminna Rada Seniorów
2.	człuchowski	Czarne	Miejska Rada Seniorów w Czarnem
3.	człuchowski	Człuchów	Miejska Rada Seniorów w Człuchowie
4.	człuchowski	Debrzno	Debrzeńska Rada Seniorów
5.	Gdańsk	Gdańsk	Gdańska Rada ds. Seniorów
6.	gdański	Kolbudy	Senioralna Rada Gminy Kolbudy
7.	gdański	Trąbki Wielkie	Gminna Rada Seniorów w Trąbkach Wielkich
8.	gdański	Pruszcz Gdański	Rada Seniorów Miasta Pruszcz Gdański
9.	Gdynia	Gdynia	Gdyńska Rada do spraw Seniorów
10.	kościerski	Karsin	Gminna Rada Seniorów w Karsinie
11.	kościerski	Kościerzyna	Rada Seniorów Miasta Kościerzyna
12.	kwidzyński	Kwidzyn	Kwidzyńska Rada Seniorów

Lp.	Powiat	Gmina	Nazwa Rady Seniorów
13.	łęborski	Lębork	Gminna Rada Seniorów w Lęborku
14.	łęborski	Łeba	Gminna Rada Seniorów w Łebie
15.	malborki	Malbork	Malborska Rada Seniorów
16.	Słupsk	Słupsk	Słupska Rada Seniorów
17.	słupski	Kobylnica	Kobylnicka Rada Seniorów
18.	Sopot	Sopot	Rada Seniorów Gminy Miasta Sopotu
19.	starogardzki	Starogard Gdański	Rada Seniorów Gminy Miejskiej Starogard Gdański
20.	wejherowski	Choczewo	Gminna Rada Seniorów w Choczewie
21.	wejherowski	Rumia	Rumska Rada Seniorów

Źródło: *edziennik.gdansk.uw.gov.pl*, dostęp: 2018.05.19.

4.4. Dienne Domy i Kluby Senior+

Program Wieloletni SENIOR+ na lata 2015-2020 adresowany jest do nieaktywnych zawodowo osób w wieku 60+. W Dziennym Domu Senior+ można spędzić co najmniej 8 godzin dziennie od poniedziałku do piątku. Znajdują się w nim pomieszczenia m.in. do wspólnych spotkań, gotowania, ćwiczeń i relaksu. Przykładowe usługi oferowane w Dziennym Domu Senior+: socjalne, w tym posiłek, edukacyjne, kulturalno-oświatowe, aktywności ruchowej lub kinezyterapii, sportowo-rekreacyjne, aktywizujące społecznie (w tym wolontariat międzypokoleniowy), terapii zajęciowej. Działalność Klubu Senior+ polega na motywowaniu seniorów do działań na rzecz samopomocy i działań wolontarystycznych na rzecz innych. Klub Senior+ ze względu na elastyczność funkcjonowania pozwala na lepsze dostosowanie do potrzeb seniorów o wyższym stopniu samodzielności.

Program Senior+ wspiera seniorów poprzez dofinansowanie działań jednostek samorządu terytorialnego. W latach 2015 – 2018 w województwie pomorskim 24 gminy otrzymały dofinansowanie z budżetu państwa na utworzenie i funkcjonowanie 13 Dzielnych Domów 16 Klubów Senior+.

Na działania programu przeznaczono 340 mln zł, z tego 80 mln zł w 2018r. Jednostka samorządu terytorialnego może uzyskać jednorazowe wsparcie finansowe na utworzenie lub wyposażenie placówki w wysokości do 80% całkowitego kosztu realizacji zadania, które nie może być wyższe niż 300 tys. zł w przypadku Dziennego Domu Senior+ oraz 150 tys. zł w przypadku Klubu Senior+, z tym że wysokość środków finansowych z budżetu państwa przeznaczonych w ramach powyżej wskazanej kwoty na przebudowę lub remont pomieszczeń lub budynku nie może być wyższa niż 250 tys. zł w przypadku Dziennego Domu Senior+ oraz 125 tys. zł w przypadku Klubu Senior+. Natomiast jednorazowa kwota dotacji przeznaczona na wyposażenie Dziennego Domu Senior+ nie może być wyższa niż 80 tys. zł, a w przypadku Klubu Senior+ (25 tys. zł).

Program zapewnia funkcjonowanie już istniejących placówek. Dofinansowaniu z budżetu państwa w każdym roku kalendarzowym, w trybie konkursowym mogą podlegać działania związane z bieżącym utrzymaniem placówki. Rocznie kwota dofinansowania na działalność bieżącą placówek uruchomionych w ramach Programu wynosić będzie miesięcznie na utrzymanie jednego miejsca nie więcej niż 300 zł. w Dziennym Domu Senior+ oraz nie więcej niż 200 zł. w Klubie Senior+.

13 Domów i 16 Klubów Senior+ dysponuje 600 miejscami dla osób powyżej 60 roku życia. W Tabeli 20 przedstawiono lokalizację Domów i Klubów Senior+.

Tabela 20. Domy i Kluby Senior + w województwie pomorskim

Powiat	Liczba miejsc	Dzienny Dom Senior+	Rok utworzenia	Klub Senior+	Rok utworzenia
bytowski	15	Tuchomie	2015		
chojnicki	20	Czersk	2015		
człuchowski	15			Rzeczenica	2017
Gdańsk	30	Gdańsk	2015		
Gdańsk	15	Gdańsk	2016		
gdański	15			Kolbudy	2018
Gdynia	15			Gdynia	2018
kartuski	15			Chmielno	2018
kościerski	15	Kościierzyna	2018		
kościerski	15	Stara Kiszewa	2018		
kwidzyński	25	Kwidzyn	2017		
kwidzyński	30	Ryjewo	2018		
kwidzyński	30			Sadlinki	2018
łęborski	30			Wicko	2018
nowodworski	20			Nowy Dwór Gdański	2018
pucki	20	Puck	2015		
słupski	15			Słupsk	2017
starogardzki	30	Skarszewy	2015		
starogardzki	20			Skarszewy	2017
starogardzki	30	Starogard Gdański	2018		
sztumski	25			Dzierżgoń	2017
sztumski	20			Mikołajki Pomorskie	2018
sztumski	30			Sztum	2017
tczewski	15	Pelplin	2015		
tczewski	15	Pelplin	2016		
tczewski	15			Pelplin	2017
tczewski	30			Tczew	2017
tczewski	15			Pelplin	2018
wejherowski	15			Linia	2018
Razem	600				

Źródło: Opracowanie własne, www.mpips.gov.pl/bip/ogloszenia-i-wykazy
dostęp: 2018.05.19.

5. OSOBY I RODZINY, KTÓRYM UDZIELONO WSPARCIA

W rozdziale zawarte są informacje o osobach i rodzinach, którym udzielono pomocy społecznej⁸ zarówno w formie pieniężnej jak i niepieniężnej. W roku oceny, pomocą i wsparciem (przyznano świadczenia) objętych zostało **88.003** osób. W sumie było to **61.117** rodzin, w których liczba osób wyniosła razem **140.756**. Świadczeń pieniężnych przyznano **49.929**.

Tabela 21. Udzielona pomoc i wsparcie

WYSZCZEGÓLNIENIE		Lata poprzednie		Rok oceny 2017	Prognozy roku następnego	
		Rok 2015	Rok 2016			
Świadczenia przyznane w ramach zadań własnych i zleconych - ogółem						
1.	Liczba osób, którym przyznano świadczenie	109 617	99 872	88 003	87 003	↓
2.	Liczba świadczeń pieniężnych	61 581	56 146	49 929	48 814	↓
3.	Liczba świadczeń niepieniężnych	59 292	54 213	46 047	45 213	↓
4.	Liczba rodzin ogółem	69 434	65 565	61 117	60 595	↓
5.	Liczba osób w rodzinach	177 349	160 695	140 756	138 959	↓

Źródło: MPiPS 03R, OZPS, opracowanie własne

- ↑ prognozowany wzrost
- ↓ prognozowany spadek
- ☒ sytuacja bez zmian

Tabela 22. Liczba osób którym udzielona została pomoc i wsparcie wg. powiatów

powiat	2015	2016	2017
bytowski	5 542	4 984	4 521
chojnicki	6 315	5 720	4 823
człuchowski	4 224	3 849	3 222
Gdańsk	9 926	9 442	8 488
gdański	3 749	3 408	3 021
Gdynia	5 281	5 106	4 969
kartuski	6 304	5 842	5 144
kościerski	5 258	5 117	4 821
kwidzyński	6 350	5 351	4 858
lęborski	4 747	4 500	4 028
malborski	4 511	4 115	3 648
nowodworski	2 559	2 329	1 879
pucki	3 179	2 738	2 242

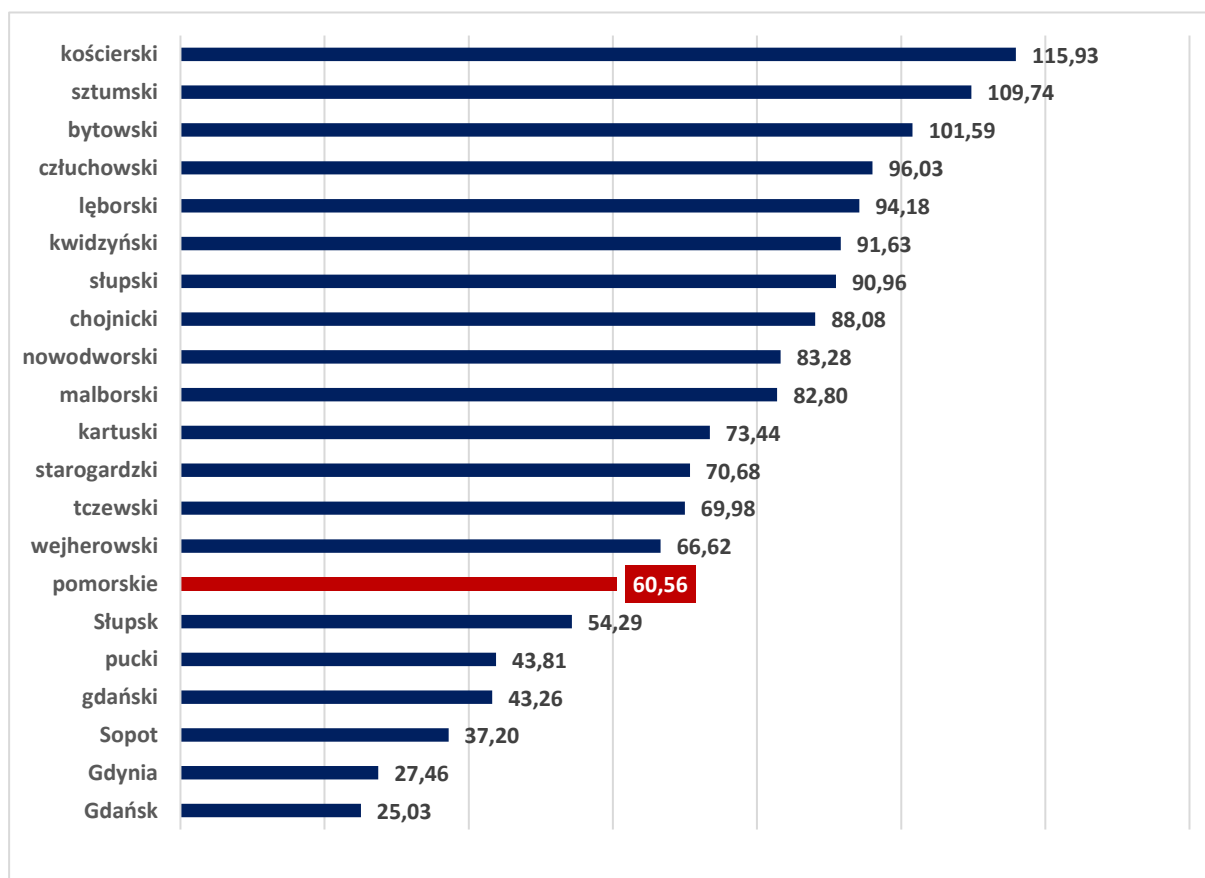
⁸ Art. 36 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tj. Dz. U. 2017, poz. 1769 ze zm.)

powiat	2015	2016	2017
Słupsk	4 978	4 461	3 795
słupski	7 662	6 723	5 912
Sopot	1 216	1 122	1 035
starogardzki	8 060	7 067	5 354
sztumski	3 240	2 987	2 756
tczewski	6 424	5 678	5 032
wejherowski	10 092	9 333	8 455
razem	109 617	99 872	88 003

Źródło: MPiPS03R, opracowanie własne

W roku oceny zmniejszył się wskaźnik deprivacji lokalnej, który stanowi liczbę mieszkańców którym udzielono pomocy i wsparcia (140.756 osób) na każde 1000 mieszkańców (2.324.251 osób wg. stanu na 31 XII 2017), dla województwa pomorskiego wyniósł on 60,56 osób. W roku 2013 wskaźnik deprivacji wynosił 93. Obszar województwa jest zasadniczo zróżnicowany pod względem tego wskaźnika. W 14 powiatach jego wartość osiągnęła poziom wyższy niż średnia dla całego województwa. Najwyższy poziom osiągnął powiat kościerski (115,93), a najniższy Miasto Gdańsk (25,03). Dla porównania w roku 2013 najwyższy poziom osiągnął powiat sztumski (167), a najniższy Miasto Gdańsk (33).

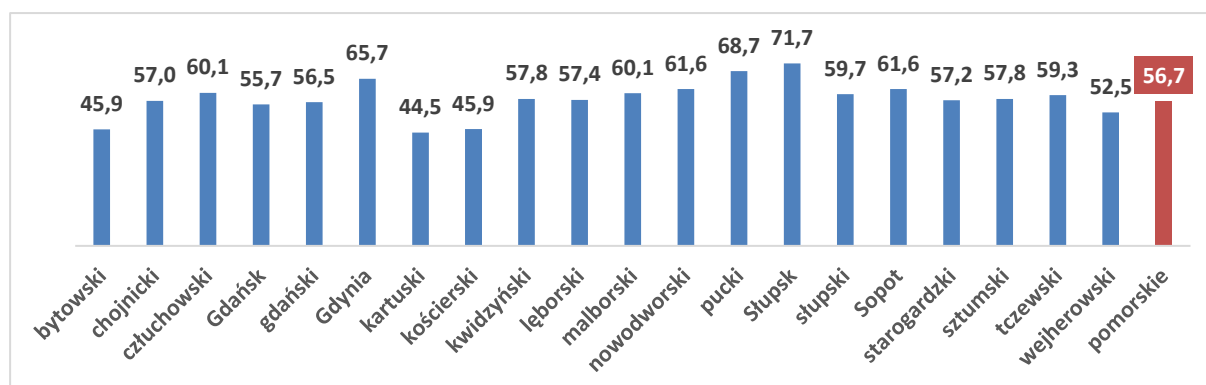
Wykres 9. Wskaźnik deprivacji lokalnej

Źródło: OZPS, opracowanie własne

Świadczenia pieniężne w tym między innymi: zasiłki stałe, zasiłki okresowe, oraz zasiłki celowe w 2017 roku zostały przyznane **49.929** beneficjentom pomocy społecznej. Grupa ta stanowiła tym samym 56,7% osób którym przyznano jakiegokolwiek świadczenia. Świadczenia pieniężne wydawane przez OPS/PCPR stanowiły większość przyznawanych świadczeń. W Słupsku, osoby którym przyznano świadczenia pieniężne stanowiły aż 71,7% wszystkich beneficjentów pomocy społecznej. W powiecie kartuskim z kolei odsetek ten wyniósł 44,5%.

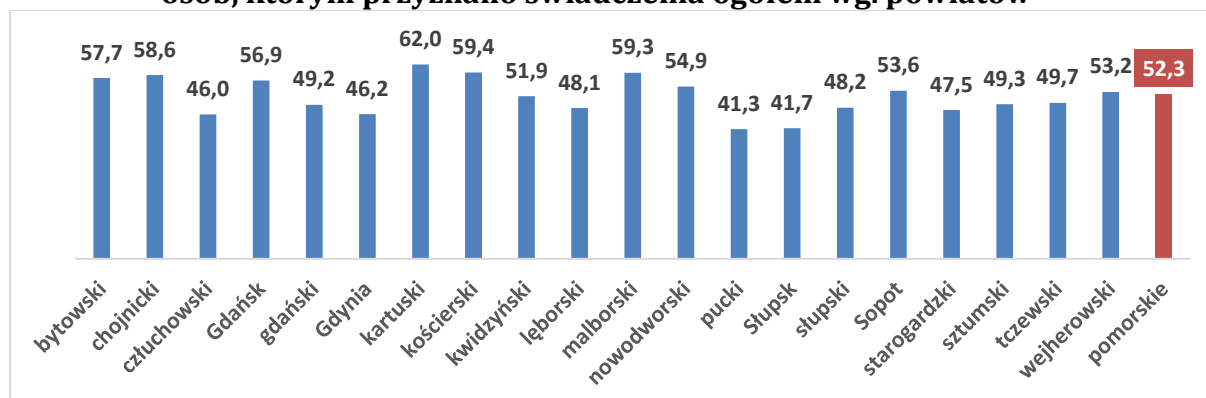
Wykres 10. Odsetek osób, którym przyznano świadczenia pieniężne w liczbie osób, którym przyznano świadczenia ogółem wg. powiatów

Źródło: MPiPS03R, opracowanie własne

Świadczenia niepieniężne w tym między innymi: praca socjalna, poradnictwo specjalistyczne, interwencja kryzysowa, bilet kredytowany, w 2017 roku zostały przyznane **46.047** beneficjentom pomocy społecznej. Grupa ta stanowiła tym samym 52,3% osób którym przyznano jakiegokolwiek świadczenia. W powiecie kartuskim, osoby którym przyznano świadczenia niepieniężne stanowiły aż 62% wszystkich beneficjentów pomocy społecznej. W powiecie puckim z kolei odsetek ten wyniósł 41,3%.

Wykres 11. Odsetek osób, którym przyznano świadczenia niepieniężne w liczbie osób, którym przyznano świadczenia ogółem wg. powiatów

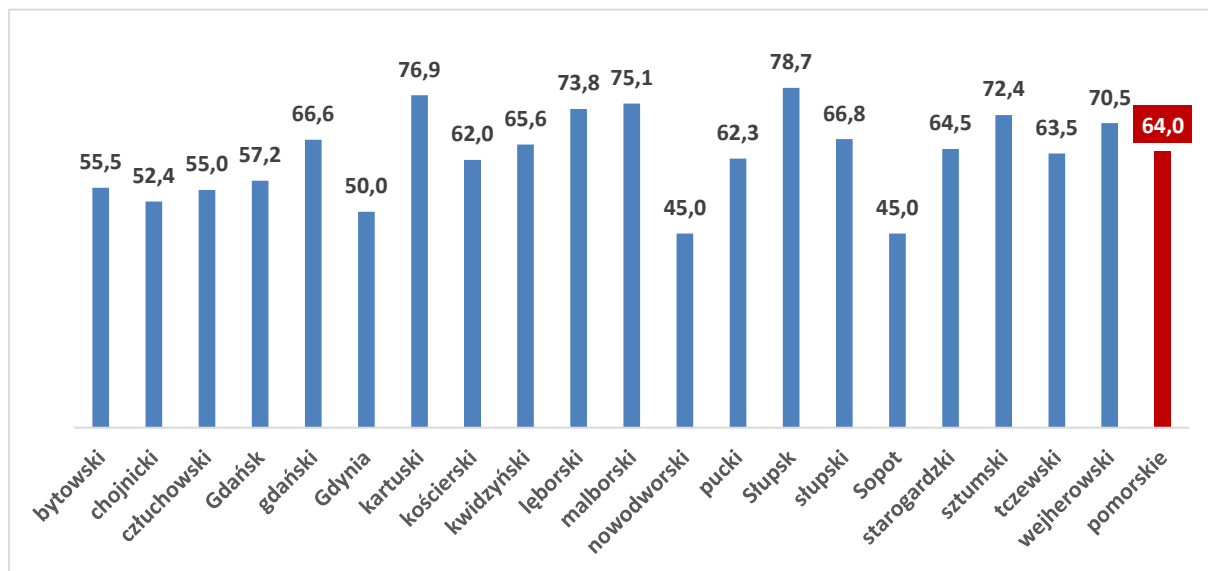
Źródło: MPiPS03R, opracowanie własne

5.1. Powody przyznania pomocy

W roku oceny, pomocy społecznej z powodu ubóstwa udzielono 39.348 rodzinom. Rodziny, którym przyznano pomoc z tego tytułu stanowiły 64% rodzin beneficjentów. 31.102 rodzinom przyznano pomoc społeczną z powodu

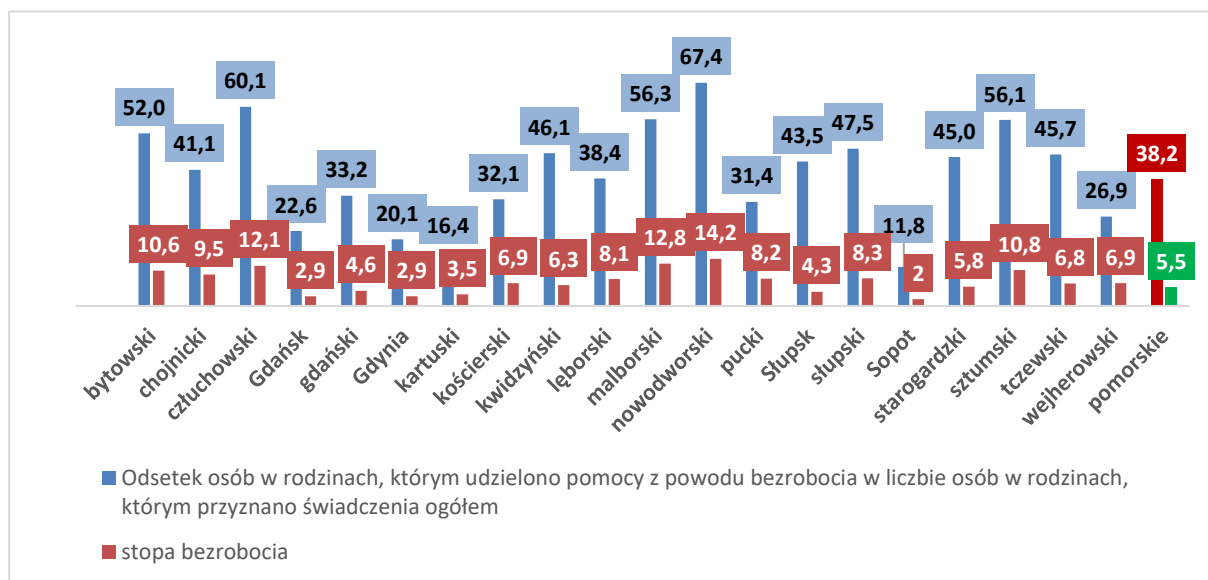
niepełnosprawności, a 19.612 z powodu bezrobocia. Z powodu długotrwałej i ciężkiej choroby pomocy udzielono 27.256 rodzinom.

Wykres 12. Odsetek osób w rodzinach, którym przyznano świadczenia z powodu ubóstwa w liczbie osób w rodzinach, którym przyznano świadczenia ogółem w podziale na powiaty [%]

Źródło: MPiPS03R, opracowanie własne

Wykres 13. Bezrobocie wśród beneficjentów pomocy społecznej oraz bezrobocie ogółem wg powiatów

Źródło: MPiPS03R, opracowanie własne

Tabela 23. Wybrane powody udzielenia pomocy

Powiat	ubóstwo		bezrobocie		niepełnosprawność	
	liczba i % rodzin - korzystających		liczba i % rodzin - korzystających		liczba i % rodzin - korzystających	
bytowski	1 587	57,9%	1 347	49,2%	1 197	43,7%
chojnicki	1 700	51,1%	1 204	36,2%	1 442	43,4%
człuchowski	1 241	56,1%	1 151	52,1%	1 025	46,4%
Gdańsk	3 944	60,1%	1 146	17,5%	3 580	54,6%
gdański	1 415	67,1%	574	27,2%	1 171	55,5%
Gdynia	2 272	51,6%	689	15,7%	2 600	59,1%
kartuski	2 576	77,6%	509	15,3%	1 457	43,9%
kościerski	1 629	59,1%	860	31,2%	1 222	44,3%
kwidzyński	2 265	67,5%	1 311	39,1%	1 447	43,1%
łęborski	2 061	73,9%	868	31,1%	1 619	58,1%
malborski	1 780	73,3%	1 213	49,9%	1 271	52,3%
nowodworski	611	46,8%	721	55,2%	532	40,8%
pucki	1 169	68,6%	491	28,8%	906	53,1%
Słupsk	2 343	80,1%	981	33,5%	1 972	67,4%
słupski	2 682	67,9%	1 547	39,2%	1 944	49,2%
Sopot	451	46,8%	83	8,6%	533	55,3%
starogardzki	2 393	66,5%	1 466	40,7%	1 772	49,2%
sztumski	1 245	72,0%	814	47,1%	769	44,5%
tczewski	2 176	62,8%	1 292	37,3%	1 763	50,9%
wejherowski	3 808	69,5%	1 345	24,6%	2 880	52,6%

Źródło : MPiPS03R, opracowanie własne

Tabela 24. Powody udzielenia pomocy – szczegóły

WYSZCZEGÓLNIENIE	Lata poprzednie		Rok oceny 2017	Prognozy roku następnego	
	Rok 2015	Rok 2016			
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: UBÓSTWO					
Liczba rodzin ogółem	1	48 186	44 615	39 348	37 850 ↓
Liczba osób ogółem w rodzinach	2	123.874	109 881	90 147	86 690 ↓
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: BEZROBOCIE					
Liczba rodzin ogółem	3	30 233	24 979	19 612	18 715 ↓
Liczba osób ogółem w rodzinach	4	89 490	72 515	53 768	51 404 ↓
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ					
Liczba rodzin ogółem	5	32 573	31 997	31 102	30 612 ↓

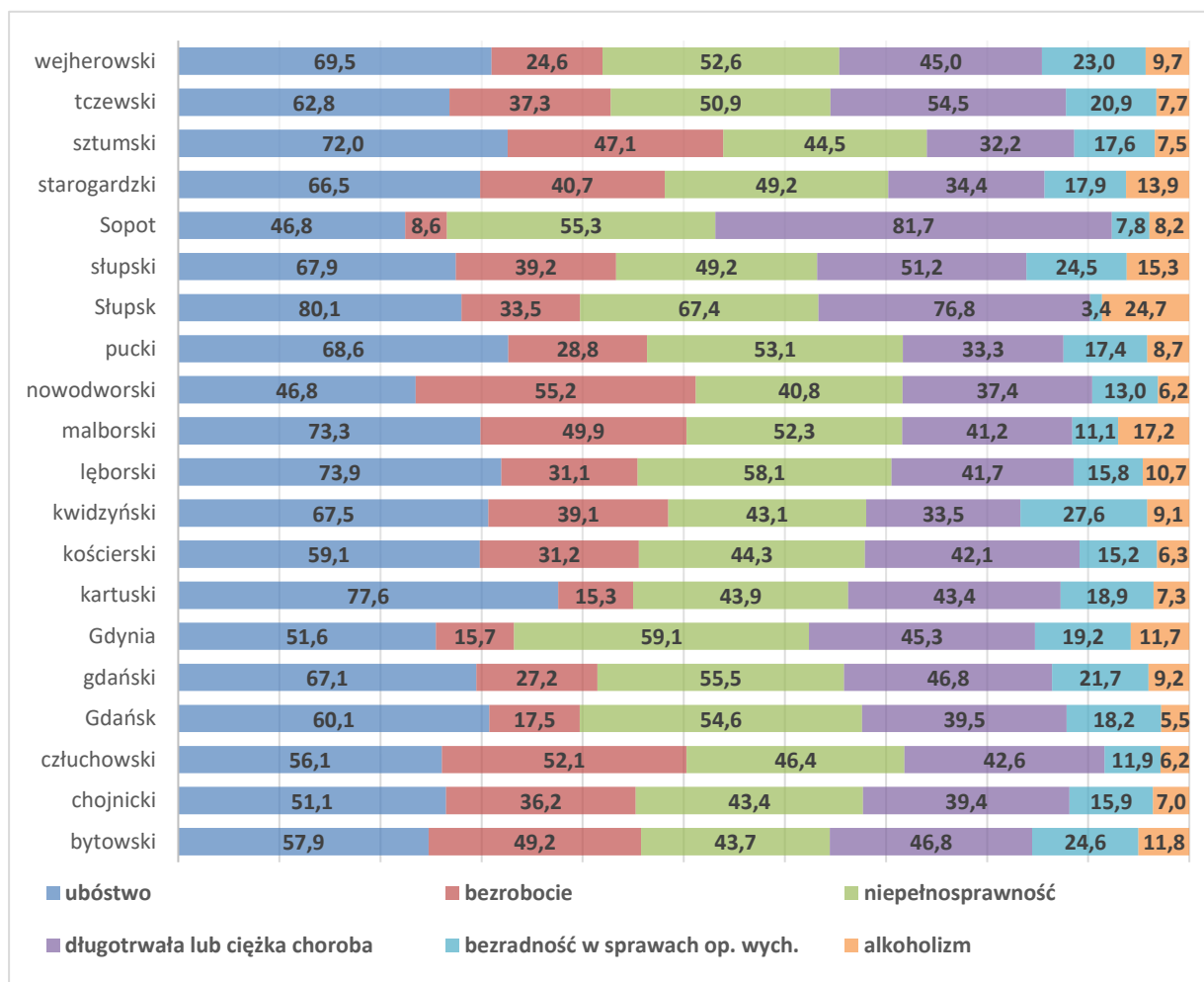
WYSZCZEGÓLNIENIE	Lata poprzednie		Rok oceny 2017	Prognozy roku następnego		
	Rok 2015	Rok 2016				
Liczba osób ogółem w rodzinach	6	67 710	63 999	58 947	57 864	↓
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: DŁUGOTRWAŁA LUB CIĘŻKA CHOROBA						
Liczba rodzin ogółem	7	27 619	27 399	27 256	26 577	↓
Liczba osób ogółem w rodzinach	8	60 319	55 859	52 602	51 248	↓
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: BEZRADNOŚĆ W SPRAWACH OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZYCH I PROWADZENIU GOSPODARSTWA DOMOWEGO						
Liczba rodzin ogółem	9	15 755	13 727	11 186	11 027	↓
Liczba osób ogółem w rodzinach	10	56 826	48 902	39 231	38 215	↓
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: ALKOHOLIZM						
Liczba rodzin ogółem	11	7 312	6 788	6 264	6 103	↓
Liczba osób ogółem w rodzinach	12	12 737	11 321	9 927	9 704	↓
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: NARKOMANIA						
Liczba rodzin ogółem	13	316	328	317	326	↑
Liczba osób ogółem w rodzinach	14	477	483	437	465	↑
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: POTRZEBA OCHRONY MACIERZYŃSTWA						
Liczba rodzin ogółem	15	8 860	7 831	6 615	6 386	↓
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: POTRZEBA OCHRONY MACIERZYŃSTWA						
w tym: WIELODZIETNOŚĆ						
Liczba rodzin ogółem	16	6 359	5 674	4 911	4 727	↓
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: BEZDOMNOŚĆ						
Liczba rodzin ogółem	17	3 721	3 814	3 601	3 457	↓
Liczba osób ogółem w rodzinach	18	4 114	4 194	3 843	3 667	↓
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: OPUSZCZENIE ZAKŁADU KARNEGO						
Liczba rodzin ogółem	19	1 045	963	810	809	↓
Liczba osób ogółem w rodzinach	20	1 605	1 427	1 160	1 175	↑
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: PRZEMOC W RODZINIE						
Liczba rodzin ogółem	21	1 566	1 247	1 070	1 065	↓
Liczba osób ogółem w rodzinach	22	5 699	4 513	3 678	3 670	↓
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: ZDARZENIA LOSOWE						

WYSZCZEGÓLNIENIE	Lata poprzednie			Rok oceny 2017	Prognozy roku następnego	
	Rok 2015	Rok 2016				
Liczba rodzin ogółem	23	358	437	428	335	↓
Powód udzielenia pomocy i wsparcia: KLĘSKI ŻYWIOŁOWE I EKOLOGICZNE						
Liczba rodzin ogółem	24	0	0	2 944	0	☒
Liczba osób w rodzinach	25	0	0	8 954	0	☒

Źródło: MPiPS03R, opracowanie własne

- ↑ prognozowany wzrost
- ↓ prognozowany spadek
- ☒ sytuacja bez zmian

Wykres 14. Wybrane powody przyznania pomocy. Odsetek rodzin powiatami, którym przyznano pomoc wg. przyczyn

Źródło: MPiPS03R, opracowanie własne

5.2. Usługi pomocy społecznej

Usługi opiekuńcze obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem. Specjalistyczne usługi opiekuńcze są to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym. W ramach realizacji usług opiekuńczych, gminy w województwie pomorskim poniosły wydatki na poziomie 36.017.462 zł. Pomoc została udzielona 6.784 osobom. Ze względu na wielokrotne korzystanie z tej formy pomocy przez poszczególne osoby, łączna liczba udzielonych świadczeń była na poziomie 2.459.739 zł. Przeciętny koszt jednostkowy usługi opiekuńczej oscylował na poziomie 14,64 zł.

Na specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi gminy wydatkowały środki w kwocie 13.389.841 zł. Tego typu świadczeń udzielono w liczbie 500.736 dla 1.460 osób. Przeciętny koszt jednostkowy specjalistycznej usługi opiekuńczej w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi oscylował na poziomie 26,74 zł.

Do pozostałych usług świadczonych przez instytucje pomocy społecznej zalicza się, między innymi, poradnictwo specjalistyczne, pracę socjalną, interwencję kryzysową, kontrakt socjalny, specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Z zebranych danych wynika, że największa liczba osób skorzystała z usług w zakresie pracy socjalnej. Pomoc została udzielona 43.907 rodzinom.

W roku oceny wsparcie w postaci poradnictwa specjalistycznego świadczone 6.603 rodzinom. W roku 2017 podpisano kontrakt socjalny z 3.767 osobami, w tym 328 osób podpisało kontrakt w Klubie Integracji Społecznej. Ogólna liczba osób z podpisanym kontraktem wynosiła 4.617. Forma pomocy w postaci interwencji kryzysowej świadczona była w 778 rodzinach.

5.3. Świadczenia pieniężne z pomocy społecznej

W skład świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej wchodzi kilka rodzajów zasiłków, m.in. zasiłek stały, zasiłek okresowy oraz zasiłek celowy.

Zasiłek stały przysługuje:

- pełnoletniej osobie samotnie gospodarującej, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;
- pełnoletniej osobie pozostającej w rodzinie, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód, jak również dochód na osobę w rodzinie są niższe od kryterium dochodowego na osobę w rodzinie.

Zasiłek stały ustala się w wysokości:

- w przypadku osoby samotnie gospodarującej - różnicy między kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby, z tym, że kwota zasiłku nie może być wyższa niż 604 zł miesięcznie;
- w przypadku osoby w rodzinie - różnicy między kryterium dochodowym na osobę w rodzinie a dochodem na osobę w rodzinie.

Kwota zasiłku stałego nie może być niższa niż 30 zł miesięcznie. W przypadku zbiegu uprawnień do zasiłku stałego i renty socjalnej, świadczenia pielęgnacyjnego lub dodatku z tytułu samotnego wychowywania dziecka i utraty prawa do zasiłku dla bezrobotnych na skutek upływu ustawowego okresu jego pobierania, zasiłek stały nie przysługuje. W roku 2017 kwota przekazanych zasiłków stałych wyniosła 89.825.993 zł. W roku oceny ponadto przekazano 19.535.213 zł. na zasiłki okresowe. Na zasiłki celowe przekazano w sumie 44.874.400 zł. Znacznie wzrosła liczba zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego (z 445 świadczeń na kwotę 1.010.022 zł. W roku 2016 do 1.127 świadczeń na kwotę 4.518.847 zł w 2017 roku).

Świadczenia pieniężne zostały udzielone 49.929 beneficjentom. Stanowiło to zatem 56,7% osób którym przyznano świadczenia w ogóle. Liczba rodzin którym przyznane zostały świadczenia pieniężne wyniosła 46.446 czyli 76% wszystkich którym przyznano świadczenia. Osób w rodzinach którym przyznano świadczenia pieniężne było razem 98.849.

Tabela 25. Świadczenia pieniężne, kwoty w zł.

	2015 r.	2016 r.	Rok oceny 2017 r.	Prognoza 2018 r.
zasiłki stałe	81 791 179	92 024 250	89 825 993	89 314 784
zasiłki okresowe	29 112 764	24 029 452	19 099 084	19 535 213
zasiłki celowe	43 424 218	41 237 739	44 874 400	39 780 995

Źródło: MPiPS03R, OZPS, opracowanie własne

Kwota zasiłków okresowych w przeważającej części została przeznaczona na zasiłki z tytułu bezrobocia, było to w sumie 17 061 626 zł. Z tytułu długotrwałej choroby przekazano 2 105 386 zł, a z tytułu niepełnosprawności 2 752 013 zł.

Tabela 26. Zasiłki okresowe, kwoty w zł.

Zasiłki okresowe	kwota
z tytułu bezrobocia	11 993 441
z tytułu długotrwałej choroby	2 302 159
z tytułu niepełnosprawności	2 588 960
z tytułu możliwości utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego	155 017
z innych powodów	2 059 507

Źródło: MPiPS03R, OZPS, opracowanie własne

5.4. Świadczenia niepieniężne

W skład świadczeń niepieniężnych z pomocy społecznej wchodzi kilka rodzajów świadczeń, m.in. posiłek, schronienie, ubranie, sprawienie pogrzebu oraz odpłatność gminy za pobyt w domu pomocy społecznej.

Świadczenie niepieniężne w roku oceny, w tym między innymi udzielenie posiłku, schronienia, przekazanie ubrania, sprawienie pogrzebu i inne zostały udzielone 46.047 beneficjentom. Stanowiło to zatem 52,3 % osób którym przyznano świadczenia w ogóle. Liczba rodzin którym przyznane zostały świadczenia niepieniężne wyniosła

28.989 czyli 47,4% wszystkich, którym przyznano świadczenia. Osób w rodzinach, którym przyznano świadczenia niepieniężne było razem 88.130.

Tabela 27. Świadczenie niepieniężne – posiłek

	2015	2016	rok oceny 2017	Prognoza 2018
Liczba osób którym przyznano posiłek	49 425	43 712	35 308	34 659
w tym dla dzieci	48 781	42 167	31 228	30 594

Źródło: MPiPS03R, OZPS, opracowanie własne

Tabela 28. Świadczenie niepieniężne – Liczba osób którym przyznano: schronienie, ubranie, sprawienie pogrzebu

	2015	2016	rok oceny 2017	Prognoza 2018
Schronienie	2 321	2 557	2 550	2 547
Ubranie	316	278	199	207
Sprawienie pogrzebu	331	301	303	319

Źródło: MPiPS03R, OZPS, opracowanie własne

Tabela 29. Świadczenie niepieniężne – Liczba osób - odpłatność gminy za pobyt w domu pomocy społecznej, indywidualne programy pomocy

	2015	2016	rok oceny 2017	Prognoza 2018
Odpłatność gminy za pobyt w DPS	2 661	2 805	2 979	3 032
Indywidualny program wychodzenia z bezdomności	177	153	150	170
Indywidualny program zatrudnienia socjalnego	384	589	716	648

Źródło: MPiPS03R, OZPS, opracowanie własne

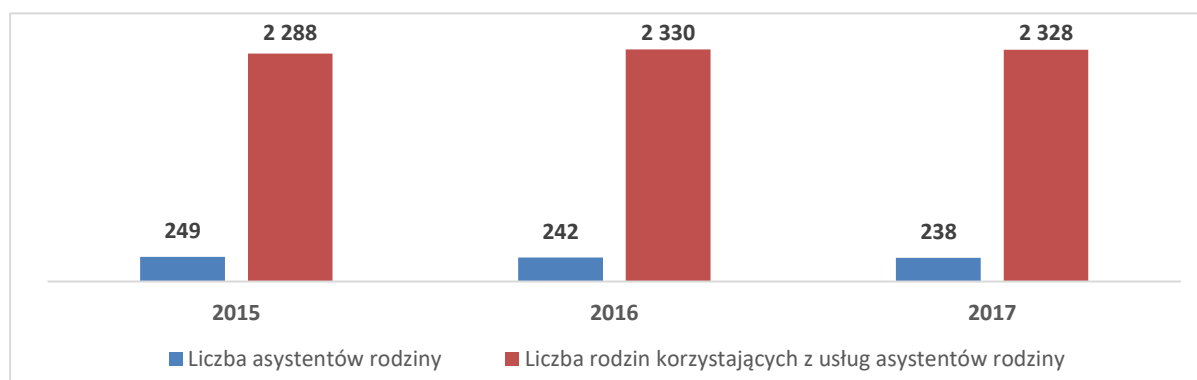
5.5. Rodzinna Piecza Zastępcza

Pieczka zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców Zasady i formy sprawowania pieczy zastępczej oraz pomocy w usamodzielnianiu jej pełnoletnich wychowanków określa ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁹. Jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej są jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego wykonujące zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, placówki wsparcia dziennego, organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, interwencyjne ośrodki preadopcyjne, ośrodki adopcyjne oraz podmioty, którym zlecono realizację zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

⁹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. 2017 poz. 697 ze zm.)

W roku oceny w województwie pomorskim, 2.328 rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, korzystało ze wsparcia 238 Asystentów Rodzin.

Wykres 15. Rodziny korzystające ze wsparcia asystentów rodzin

Źródło: CAS WRiSPZ, opracowanie własne

W roku oceny w województwie pomorskim, było w sumie 2.326 rodzin zastępczych. Dla porównania w roku wcześniejszym było ich 2.381. Prognozuje się, z kolei iż ich liczba w roku 2018 w stosunku do roku oceny może wzrosnąć do 2.415 rodzin. Dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej było 3.967 (w roku 2016 było ich 3.991).

W 2017 roku 1.431 rodzin zastępczych stanowiły rodziny spokrewnione z dzieckiem, 687 stanowiły rodziny niezawodowe, 111 rodzin zawodowych, 48 pełniło funkcję pogotowia rodzinnego, a 34 pełniły funkcję specjalistyczną. Rodzinnych Domów Dziecka, było w sumie 97.

W roku oceny w województwie było 5 rodzin wspierających. Pomocy w opiece i wychowaniu dziecka udzielało 5 rodzin, w prowadzeniu gospodarstwa domowego (2 rodziny) oraz kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych (2 rodziny).

Tabela 30. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej

	2013	2014	2015	2016	2017
Rodzinna piecza zastępcza	4 390	4 263	4 086	3 991	3 967
Rodziny zastępcze spokrewnione	2 066	1 981	1 885	1 868	1 839
Rodziny zastępcze niezawodowe	1 246	1 139	1 092	1 025	952
Rodziny zastępcze zawodowe, w tym pełniące funkcję:	668	619	551	512	559
• pogotowia rodzinnego	175	178	123	131	132
• specjalistyczną	87	79	73	62	66
Rodzinne domy dziecka	410	524	558	586	617

Źródło: CAS WRiSPZ, opracowanie własne

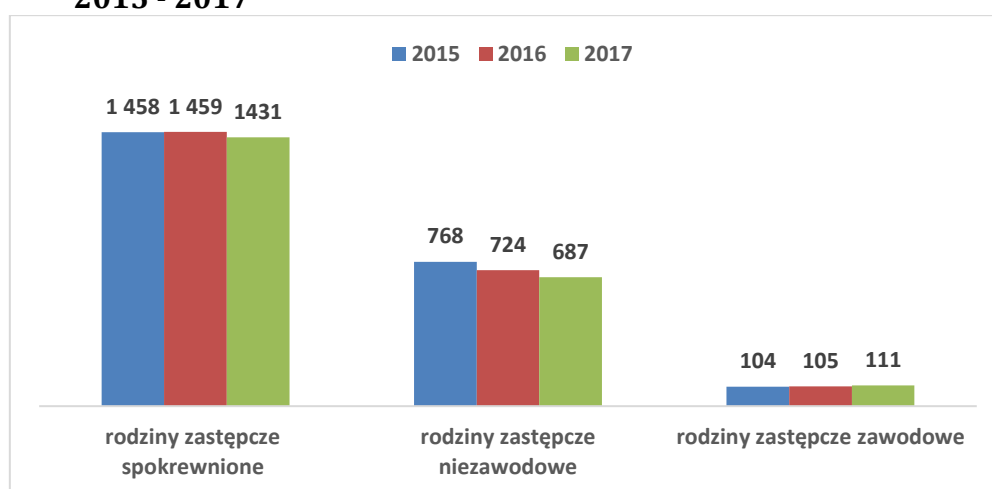
Tabela 31. Liczba rodzin zastępczych

	2013	2014	2015	2016	2017
Rodzinna piecza zastępcza	2 707	2 522	2 416	2 381	2 326
Rodziny zastępcze spokrewnione	1 644	1 533	1 458	1 459	1 431

	2013	2014	2015	2016	2017
Rodziny zastępcze niezawodowe	891	806	768	724	687
Rodziny zastępcze zawodowe, w tym pełniące funkcję:	109	104	104	105	111
• pogotowia rodzinnego	44	46	47	51	48
• specjalistyczną	45	38	37	37	34
Rodzinne domy dziecka	63	79	86	93	97

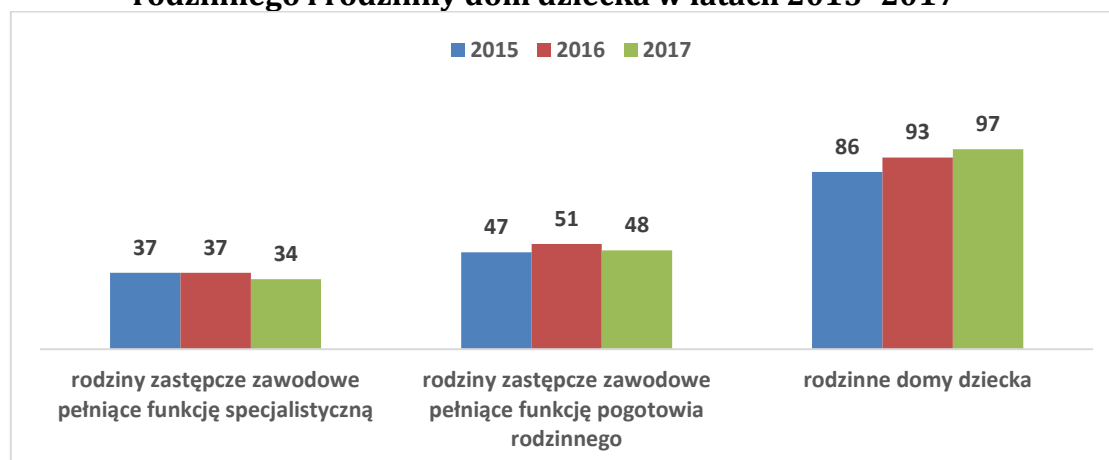
Źródło: CAS WRiSPZ, opracowanie własne

Wykres 16. Rodziny zastępcze spokrewnione, niezawodowe i zawodowe w latach 2015 - 2017

Źródło: CAS WRiSPZ, OZPS, opracowanie własne

Wykres 17. Rodziny zastępcze specjalistyczne, pełniące funkcję pogotowia rodzinnego i rodzinny dom dziecka w latach 2015 -2017

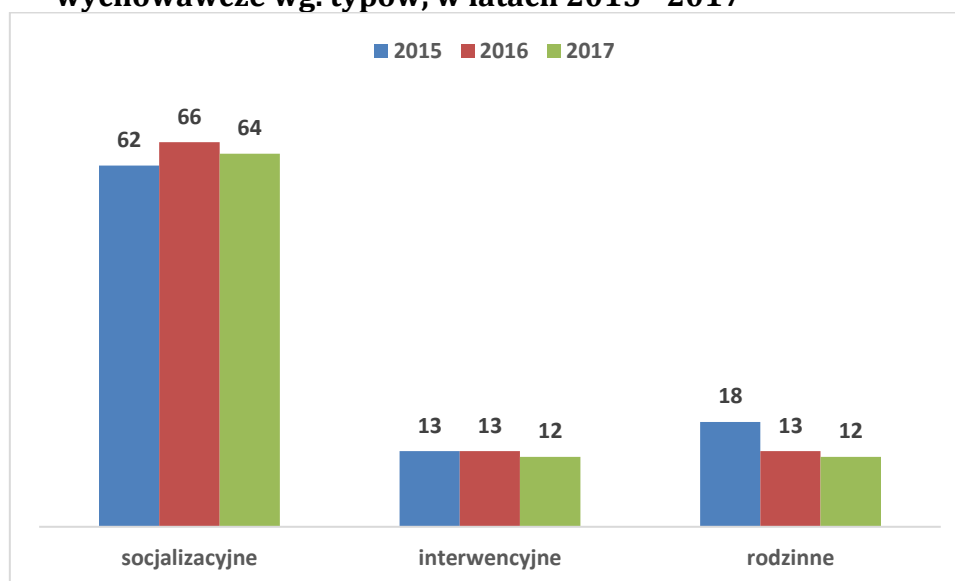

Źródło: CAS WRiSPZ, OZPS, opracowanie własne

5.6. Instytucjonalna Piecza Zastępcza

W roku oceny na terenie województwa pomorskiego, funkcjonowało w sumie 80 placówek opiekuńczo – wychowawczych, czyli o jedną mniej niż w roku wcześniejszym. Wśród typów placówek, dominują placówki pełniące funkcję socjalizacyjną – 64 placówki. W roku oceny 12 placówek pełniło funkcję interwencyjną i 12 pełniło funkcję rodzinną.

Wykres 18. Instytucjonalna piecza zastępcza. Placówki opiekuńczo - wychowawcze wg. typów, w latach 2015 - 2017

Źródło: CAS WRiSPZ, OZPS, opracowanie własne

Tabela 32. Liczba dzieci umieszczonych w instytucjonalnej pieczy zastępczej

	2013	2014	2015	2016	2017
Placówki opiekuńczo -wychowawcze, z tego pełniące funkcję:	1 299	1 301	1 136	1 062	1 006
socjalizacyjną	965	990	908	909	872
interwencyjną	133	133	75	53	29
specjalistyczno-terapeutyczną	13	13	14	12	22
rodzinną	188	165	139	88	83

Źródło: CAS WRiSPZ, opracowanie własne

Tabela 33. Liczba placówek opiekuńczo - wychowawczych

	2013	2014	2015	2016	2017
Placówki opiekuńczo-wychowawcze, z tego pełniące funkcję:	78	82	84	81	80
socjalizacyjną	52	59	62	66	64
interwencyjną	7	10	13	13	12

	2013	2014	2015	2016	2017
specjalistyczno-terapeutyczną	1	1	1	1	2
rodzinną	23	21	18	13	12

Źródło: CAS WRiSPZ, opracowanie własne

5.7. Usamodzielnianie

W roku oceny 1.785 osób objętych było indywidualnym programem usamodzielniania. Osobą usamodzielniana opuszczająca, po osiągnięciu pełnoletności, rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną otrzymuje pomoc:

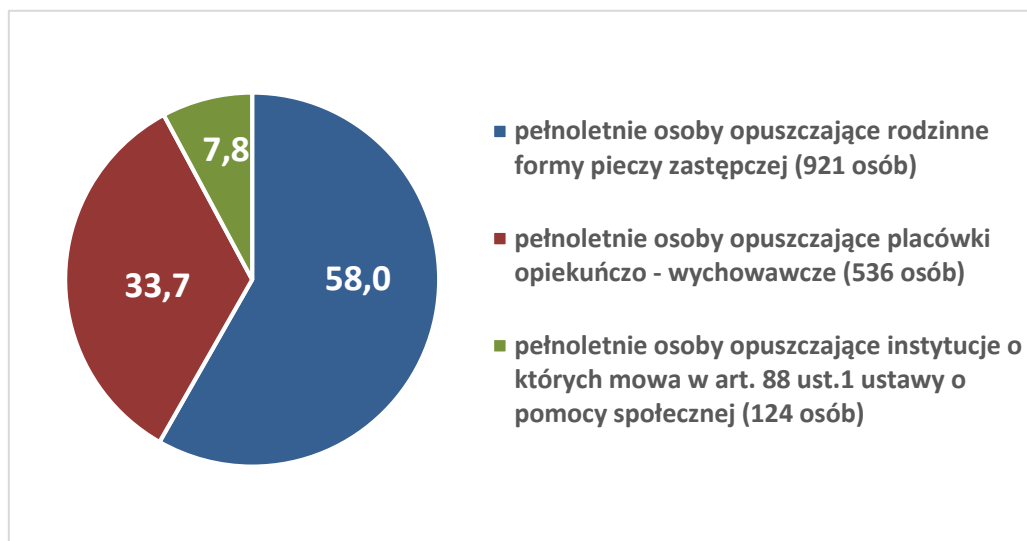
- na kontynuowanie nauki;
- usamodzielnienie;
- zagospodarowanie;
- pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, zatrudnienia;
- pomoc prawną i psychologiczną.

Usamodzielniana osoba pełnoletnia opuszczająca dom pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz schronisko dla nieletnich, zakład poprawczy, specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy, specjalny ośrodek wychowawczy, młodzieżowy ośrodek socjoterapii zapewniający całodobową opiekę i młodzieżowy ośrodek wychowawczy, zostaje objęta pomocą mającą na celu jej życiowe usamodzielnienie i integrację ze środowiskiem przez pracę socjalną, a także pomocą:

- pieniężną na usamodzielnienie;
- pieniężną na kontynuowanie nauki;
- w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym;
- w uzyskaniu zatrudnienia;
- na zagospodarowanie - w formie rzeczowej.

W 2017 roku, liczba osób, usamodzielnionych na wszystkich poziomach wynosiła 1.581 osób, w tym 921 to pełnoletnie osoby opuszczające rodzinne formy pieczy zastępczej, 536 - opuszczające instytucjonalne formy pieczy zastępczej, a 124 osoby opuściły instytucje (art. 88.1 ustawy o pomocy społecznej).

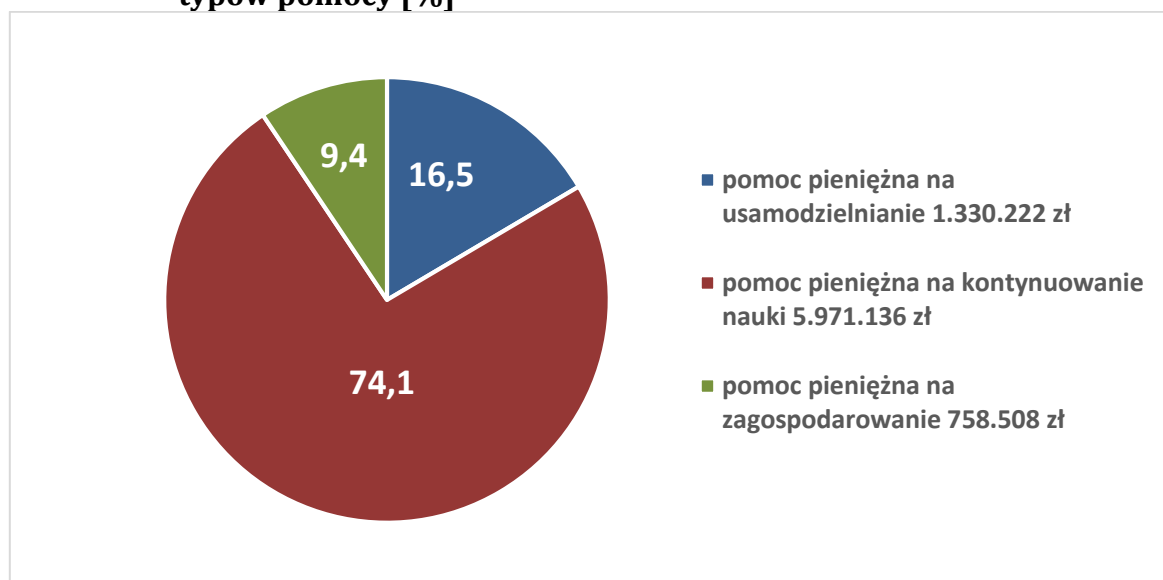
Wykres 19. Pełnoletnie osoby usamodzielniane [%]

Źródło: OZPS, opracowanie własne

W 2017 roku łączna kwota świadczeń wydatkowanych przez powiaty z tytułu usamodzielniania na wszystkich poziomach wyniosła 8.059.866 zł., w tym 1.330.222 zł to pomoc pieniężna na usamodzielnianie, 5.971.136 zł – pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki, a 758.508 zł – pomoc pieniężna na zagospodarowanie.

Wykres 20. Kwoty przeznaczone przez powiaty na usamodzielnianie wg. różnych typów pomocy [%]

Źródło: OZPS, opracowanie własne

Tabela 34. Kwoty w złotych przeznaczane przez powiaty w 2017 na pełnoletnie osoby opuszczające rodzinne formy pieczy zastępczej

rodzaj pomocy	kwoty
pomoc pieniężna na usamodzielnienie	744 708
pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki	3 550 215
pomoc pieniężna na zagospodarowanie	396 911

Źródło: OZPS, opracowanie własne

Tabela 35 Kwoty w złotych przeznaczane przez powiaty w 2017 na pełnoletnie osoby opuszczające placówki opiekuńczo - wychowawcze

rodzaj pomocy	kwoty
pomoc pieniężna na usamodzielnienie	496 483
pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki	2 018 941
pomoc pieniężna na zagospodarowanie	284 046

Źródło: OZPS, opracowanie własne

Tabela 36. Kwoty w złotych przeznaczane przez powiaty w 2017 na pełnoletnie osoby o których mowa w art. 88 ust.1 ustawy o pomocy społecznej

rodzaj pomocy	kwoty
pomoc pieniężna na usamodzielnienie	89 031
pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki	401 980
pomoc pieniężna na zagospodarowanie	77 551

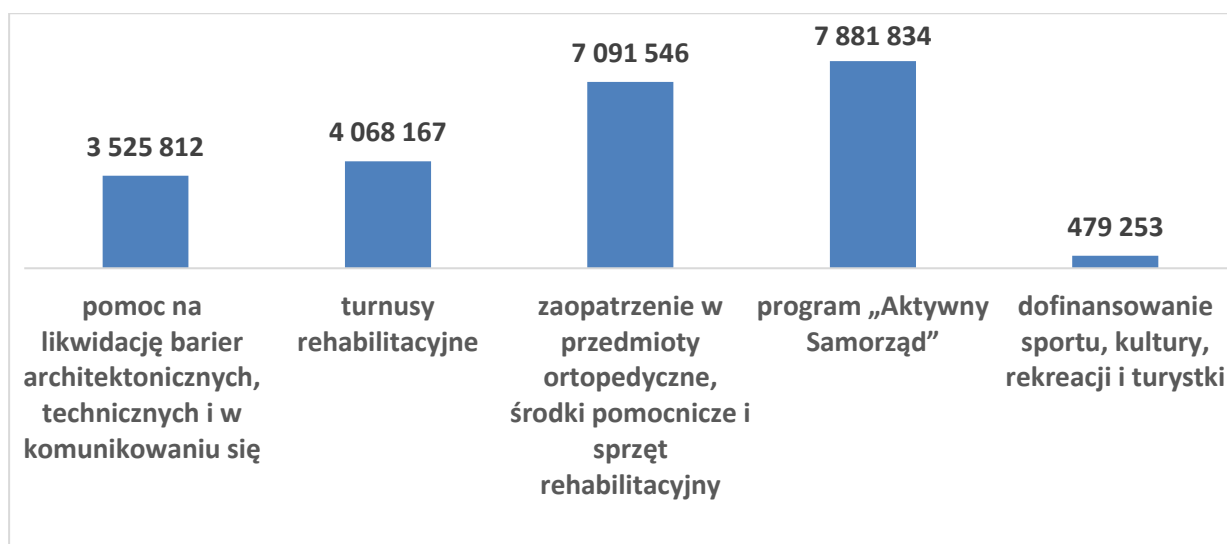
Źródło: OZPS, opracowanie własne

5.8. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnościami

W ramach rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami są realizowane zadania pomocowe, takie jak:

- pomoc na likwidację barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się;
- turnusy rehabilitacyjne;
- zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny;
- program „Aktywny Samorząd”;
- dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki;
- dofinansowanie usług tłumacza języka migowego lub tłumacza – przewodnika.

Wykres 21. Kwoty w zł. przeznaczone na wybrane elementy rehabilitacji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami

Źródło: OZPS, opracowanie własne

W roku oceny 4 199 osób z niepełnosprawnościami uzyskało pomoc w formie turnusu rehabilitacyjnego. Wartość dofinansowania na ten cel wyniosła w sumie 4.068.167 zł. Prognozuje się iż w roku 2018 pomoc w takiej formie otrzymają 3.964 osoby z niepełnosprawnościami, a wartość dofinansowania wyniesie 3.858.324 zł.

Tabela 37. Turnusy rehabilitacyjne

	2015	2016	Rok oceny 2017	prognoza 2018
Liczba osób, które uzyskały pomoc	4 413	4 018	4 199	3 964
Wartość dofinansowania w złotych	4 006 227	3 979 390	4 068 167	3 858 324

Źródło: OZPS, opracowanie własne

Wartość dofinansowania na zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, zakup środków pomocniczych, czy sprzętu rehabilitacyjnego w zeszłym roku wyniosła 7 091 546 zł. Pomoc w takiej formie uzyskało łącznie 11 278 osób z niepełnosprawnościami. Prognozuje się iż w 2018 roku liczba osób, które uzyskają pomoc w takiej formie będzie wyższa i wyniesie 10 089 osób.

Tabela 38. Zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze, sprzęt rehabilitacyjny

	2015	2016	rok oceny 2017	prognoza 2018
Liczba osób, które uzyskały pomoc	12 206	9 998	11 278	9 693
Wartość dofinansowania w złotych	7 749 602	7 045 540	7 091 546	6 537 587

Źródło: OZPS, opracowanie własne

W ramach rehabilitacji społeczno – zawodowej osób z niepełnosprawnościami dofinansowano w zeszłym roku 189 imprez, dla 8 561 osób z niepełnosprawnościami. Wartość dofinansowania na ten cel wyniosła 479 253 zł.

Tabela 39. Dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki

	2015	2016	rok oceny 2017	prognoza 2018
Liczba dofinansowanych imprez	202	178	189	174
Liczba niepełnosprawnych uczestników	9 786	9 374	8 561	8 054
Wartość dofinansowania ogółem w złotych	443 643	464 815	479 253	445 309

Źródło: OZPS, opracowanie własne

W ramach programu „Aktywny Samorząd” - którego celem jest wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo beneficjentów programu w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji udzielono 2 624 świadczeń na kwotę 7 881 834 zł.

Tabela 40. Program „Aktywny Samorząd”

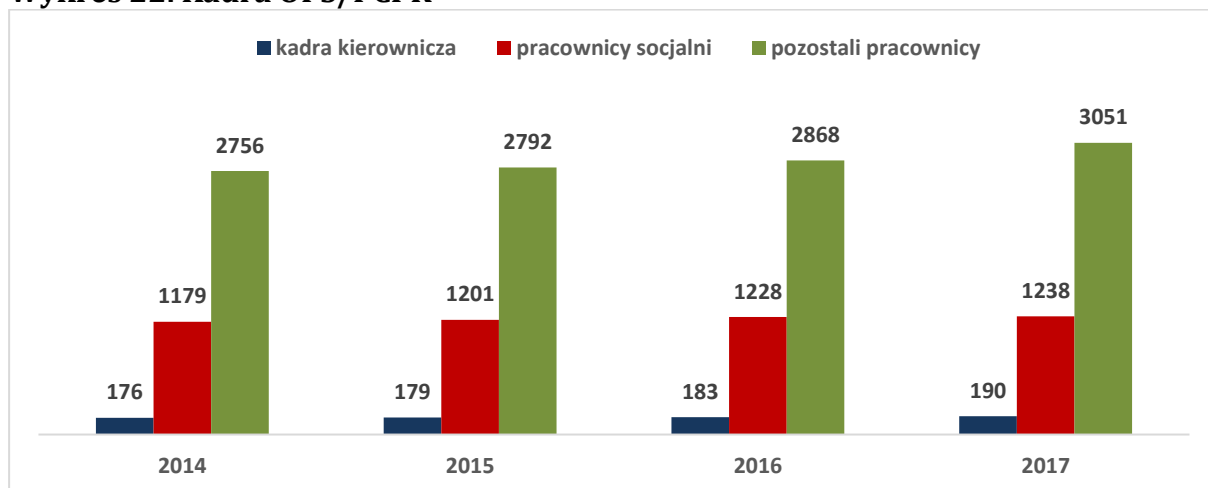
	2015	2016	rok oceny 2017	prognoza 2018
Liczba świadczeń	2 729	2 749	2 624	2 669
Wartość dofinansowania w złotych	7 734 757	7 179 169	7 881 834	8 403 477

Źródło: OZPS, opracowanie własne

6. KADRA

W roku 2017, we wszystkich pomorskich ośrodkach pomocy społecznej oraz w powiatowych centrach pomocy rodzinie pracowało w sumie 4.479 osób, z czego 1.238 osób pracowało jako pracownicy socjalni, 190 osób pracowało na stanowiskach kierowniczych, a 3.051 osób pracowało na pozostałych stanowiskach. 55 spośród wszystkich pracowników socjalnych stanowiły osoby zatrudnione ramach EFS. Ponadto, w roku oceny w pomorskich jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej pracowało 165 osób w ramach zatrudnienia subsydiowanego, oraz 147 stażystów.

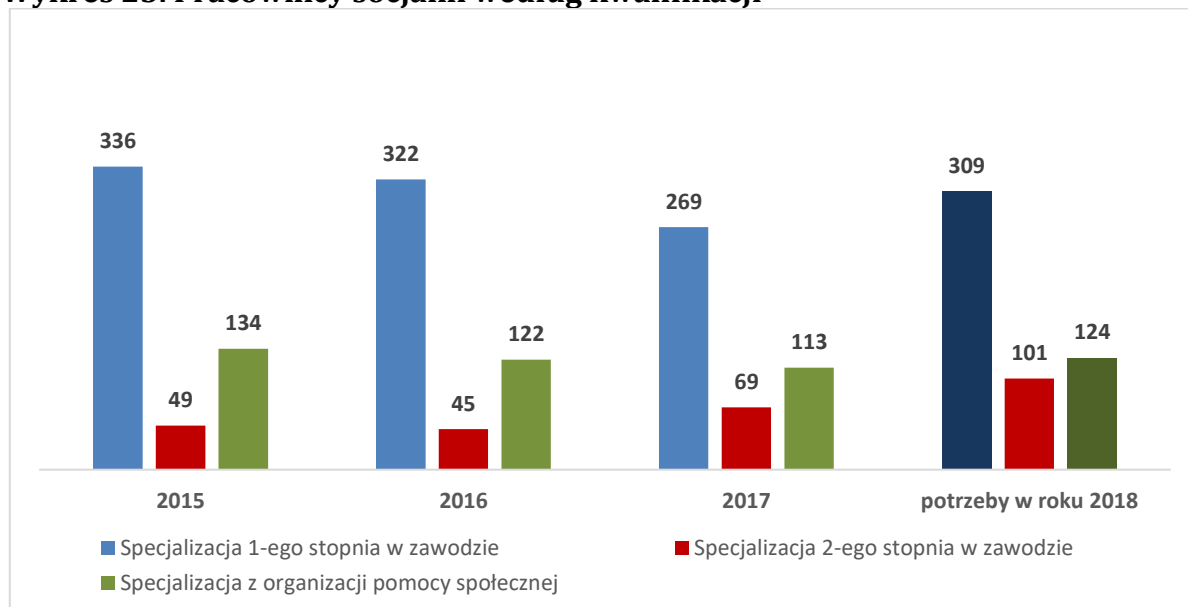
Wykres 22. Kadra OPS/PCPR

Źródło: OZPS, opracowanie własne

Pomimo wzrostu liczby zatrudnionych w 2017 roku pracowników socjalnych ze specjalizacją 2 stopnia w zawodzie, prognozy roku następnego wskazują na znaczne zapotrzebowanie na specjalistów w tym zakresie.

Wykres 23. Pracownicy socjalni według kwalifikacji

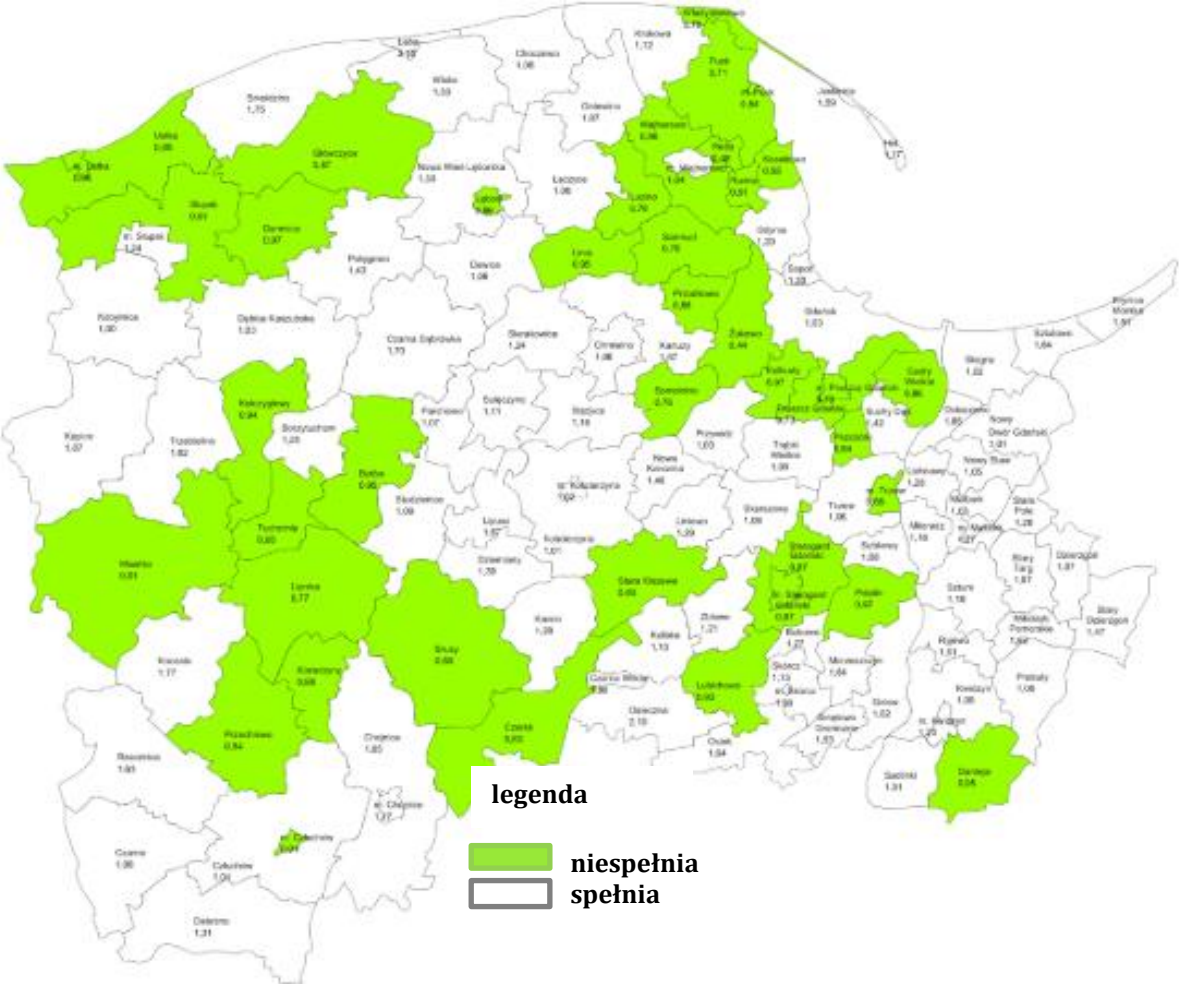

Źródło: OZPS, opracowanie własne

Na podstawie art. 110 pkt. 11 i 12 ustawy o pomocy społecznej „Ośrodek pomocy społecznej zatrudnia pracowników socjalnych proporcjonalnie do liczby ludności gminy w stosunku jeden pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na 2000 mieszkańców lub proporcjonalnie do liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących, objętych pracą socjalną w stosunku jeden pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na nie więcej niż 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących.” Ośrodek pomocy społecznej zatrudnia w pełnym wymiarze czasu pracy nie mniej niż 3 pracowników socjalnych.

W roku oceny ww. wymóg ustawowy (jeden pracownik socjalny na 2 000 mieszkańców) został spełniony w 83 gminach. Stanowiło to 67% wszystkich pomorskich ośrodków pomocy społecznej (o 5% więcej niż w roku ubiegłym).

Mapa 4. Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej(spełnienie wymogu: 1 pracownik socjalny na 2 000 mieszkańców w gminie).

Źródło: OZPS, opracowanie własne

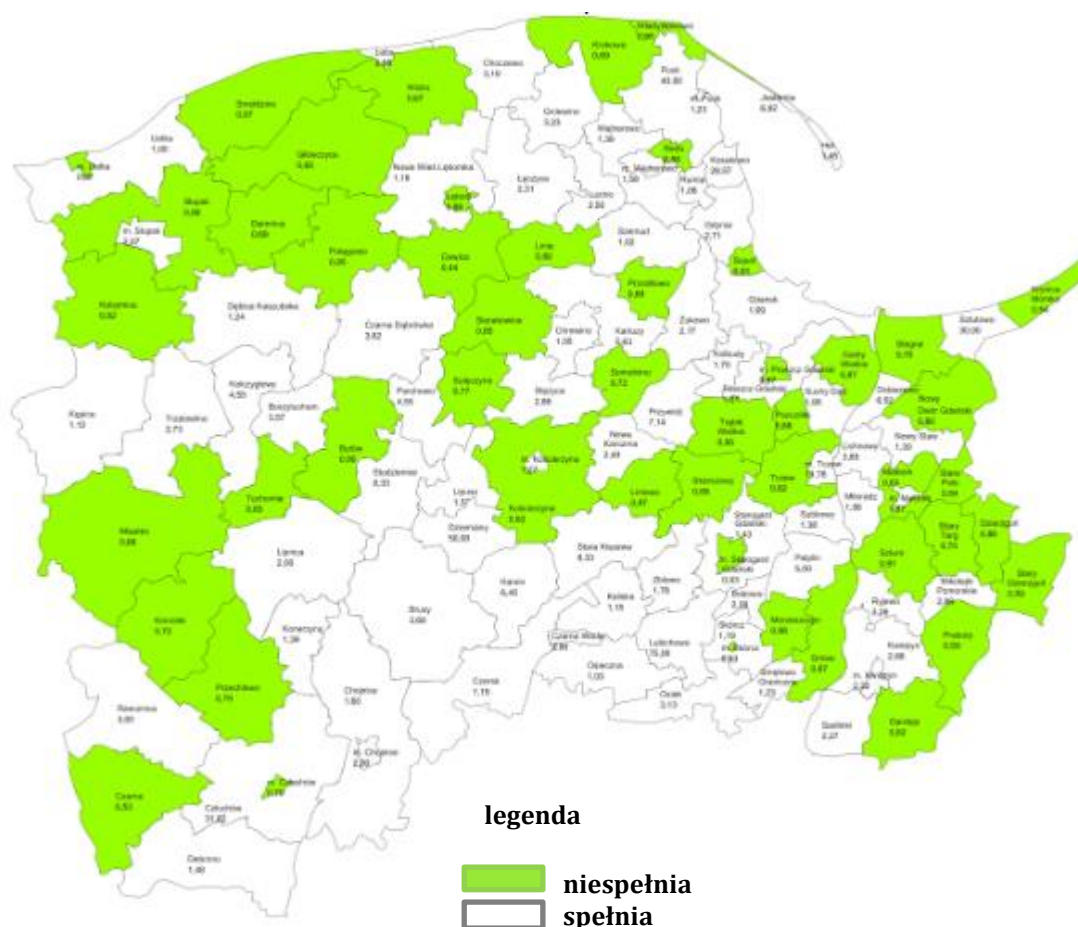
**Tabela 41 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w województwie
(1 pracownik socjalny na 2 000 mieszkańców w gminie)**

	2015	2016	2017	2018 prognoza
liczba pracowników socjalnych	1 201	1 228	1 238	1 260
liczba mieszkańców (rok poprzedzający Ocenę)	2 307 710	2 315 615	2 324 251	2 325 611
wartość wskaźnika dla województwa	1,04	1,06	1,07	1,08

Źródło: OZPS, opracowanie własne

Wartość wskaźnika dostępności kadry pracy socjalnej dla województwa pomorskiego to 1,07 (1 pracownik socjalny na 2 000 mieszkańców w gminie). Wartość tego wskaźnika na przestrzeni ostatnich lat wzrasta.

Mapa 5. Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej (spełnienie wymogu: 1 pracownik socjalny na 50 rodzin objętych pracą socjalną).

Źródło: OZPS, opracowanie własne

W roku oceny wymóg ustawowy (jeden pracownik socjalny na 50 rodzin objętych pracą socjalną) został spełniony w 76 gminach. Stanowiło to 62% wszystkich pomorskich ośrodków pomocy społecznej

**Tabela 42. Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w województwie
(1 pracownik socjalny na 50 rodzin objętych pracą socjalną)**

	2015	2016	2017	2018 prognoza
liczba pracowników socjalnych	1 201	1 228	1 238	1 260
liczba rodzin (w tym osób samotnie gospodarujących) objętych pracą socjalną	44 764	44 201	44 139	44 310
wartość wskaźnika dla województwa	1,34	1,39	1,40	1,42

Źródło: OZPS, opracowanie własne

Wartość wskaźnika dostępności kadry pracy socjalnej dla województwa pomorskiego to 1,40 (1 pracownik socjalny na 50 rodzin objętych pracą socjalną). Wartość tego wskaźnika na przestrzeni ostatnich lat wzrasta.

7. INNE RODZAJE POMOCY I ŚWIADCZEŃ

Tabela 43. Inne rodzaje pomocy i świadczeń

wyszczególnienie	Lata poprzednie		rok oceny 2017	Prognoza rok po ocenie
	Rok 2015	Rok 2016		
ŚWIADCZENIA WYCHOWAWCZE				
Liczba rodzin	x	2 711 948	176 340	1 523 965
Kwota świadczeń w złotych	x	1 210 904 069	1 510 665 244	1 487 570 236
ZASIŁKI RODZINNE I DODATKI DO ZASIŁKÓW RODZINNYCH				
Liczba rodzin	70 182	77 752	78 387	79 381
Kwota świadczeń w złotych	243 652 704	283 196 670	293 189 098	289 967 426
JEDNORAZOWY DODATEK Z TYTUŁU URODZENIA SIĘ DZIECKA (ujmowany w pozycji "Zasiłki rodzinne i dodatki do zasiłków rodzinnych")				
Liczba świadczeń	7 824	9 917	10 223	10 454
Kwota świadczeń w złotych	7 824 000	8 545 740	8 699 491	10 462 157
JEDNORAZOWA ZAPOMOGA Z TYTUŁU URODZENIA SIĘ DZIECKA				
Liczba świadczeń	18 074	19 874	20 066	212 148
Kwota świadczeń w złotych	18 073 865	19 873 419	20 068 716	20 748 000
ŚWIADCZENIA OPIEKUŃCZE				
ŚWIADCZENIE PIEŁĘGNACYJNE				
Liczba świadczeń	93 747	98 157	102 941	104 120
Kwota świadczeń w złotych	125 368 247	142 916 693	162 912 140	176 660 017
ZASIŁEK PIEŁĘGNACYJNY - Ogółem				
Liczba świadczeń	807 947	809 808	819 419	824 423
Kwota świadczeń w złotych	142 802 253	143 053 440	145 125 884	148 184 521
W tym:				
ZASIŁEK PIEŁĘGNACYJNY DLA NIEPEŁNOSPRAWNEGO DZIECKA				
Liczba świadczeń	157 041	162 710	164 189	186 130
Kwota świadczeń w złotych	27 938 718	28 859 319	29 248 122	32 670 281
ZASIŁEK PIEŁĘGNACYJNY DLA OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ W WIEKU POWYŻEJ 16 ROKU ŻYCIA O ZNACZNYM STOPNIU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI				
Liczba świadczeń	419 133	414 023	416 736	400 947

wyszczególnienie	Lata poprzednie		rok oceny 2017	Prognoza rok po ocenie
	Rok 2015	Rok 2016		
Kwota świadczeń w złotych	74 137 070	73 195 812	73 758 044	71 315 594
ZASIŁEK PIELĘGNACYJNY DLA OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ W WIEKU POWYŻEJ 16 ROKU ŻYCIA O UMIARKOWANYM STOPNIU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI, KTÓRA POWSTAŁA PRZED UKOŃCZENIEM 21 ROKU ŻYCIA				
Liczba świadczeń	207 880	202 236	216 821	216 214
Kwota świadczeń w złotych	36 437 569	35 690 769	38 215 116	40 394 616
ZASIŁEK PIELĘGNACYJNY DLA OSOBY, KTÓRA UKOŃCZYŁA 75 LAT				
Liczba świadczeń	23 893	30 839	21 673	21 132
Kwota świadczeń w złotych	4 288 896	5 307 540	3 904 602	3 804 030
SPECJALNY ZASIŁEK OPIEKUŃCZY				
Liczba świadczeń	21 274	30 620	34 160	34 188
Kwota świadczeń w złotych	11 075 264	16 266 911	18 255 001	18 480 463
ZASIŁEK DLA OPIEKUNA				
Liczba świadczeń	43 569	35 005	27 304	23 373
Kwota świadczeń w złotych	24 233 251	19 270 608	15 088 638	12 870 656
ŚWIADCZENIE Z FUNDUSZU ALIMENTACYJNEGO				
Liczba osób	24 055	21 930	20 868	20 400
Liczba rodzin	15 439	14 384	13 837	13 749
Kwota świadczeń w złotych	107 325 959	104 603 634	99 083 638	96 716 020
DODATKI MIESZKANIOWE				
Liczba gospodarstw domowych	37 210	38 173	27 809	29 233
Kwota świadczeń w złotych	60 253 848	54 146 420	49 464 411	51 996 415
DODATKI ENERGETYCZNE				
Liczba gospodarstw domowych	9 329	8 088	7 556	7 660
Kwota świadczeń w złotych	968 249	907 133	867 387	885 643
OPLACENIE SKŁADKI UBEZPIECZENIA ZDROWOTNEGO				
Liczba osób	21 731	22 118	22 850	22 314

wyszczególnienie	Lata poprzednie		rok oceny 2017	Prognoza rok po ocenie
	Rok 2015	Rok 2016		
Kwota świadczeń w złotych	11 286 130	13 239 363	14 093 716	14 931 906
OPŁACENIE SKŁADKI UBEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO				
Liczba osób	13 397	14 604	14 922	14 643
Kwota świadczeń w złotych	31 823 672	38 146 777	41 081 852	41 479 842
ŚWIADCZENIE INTEGRACYJNE (CENTRUM INTEGRACJI SPOŁECZNEJ)				
Liczba osób	531	641	852	854
Kwota świadczeń w złotych	2 783 342	2 710 814	3 377 042	4 436 460
ŚWIADCZENIA PIENIĘŻNE Z PRAC SPOŁECZNIE UŻYTECZNYCH				
Liczba osób ogółem	2 350	2 330	1 801	1 523
Kwota świadczeń w złotych	3 451 030	3 176 703	2 332 174	2 453 467
STYPENDIA SOCJALNE DLA UCZNIÓW I ZASIŁKI SZKOLNE				
Liczba osób	46 593	40 096	32 129	31 022
Kwota świadczeń w złotych	25 741 169	21 787 612	18 479 709	18 250 759

Źródło: OZPS, opracowanie własne

8. ZASOBY INSTYTUCJONALNE

Tabela 44. Domy Pomocy Społecznej

DOMY POMOCY SPOŁECZNEJ		
1.	Liczba placówek	43
Z tego: według organu prowadzącego (wiersze 2 i 3)		
2.	Liczba placówek prowadzonych przez JST	33
3.	Liczba placówek prowadzonych przez inny podmiot	10
4.	Liczba miejsc w placówkach ogółem	4 149
5.	Liczba osób korzystających	4 526
6.	Kadra placówek - liczba osób zatrudnionych ogółem (wg stanu na 31 grudnia danego roku)	2 632

Źródło: MPiPS03R, MRPiPS05, opracowanie własne

Tabela 45. Centrum Integracji Społecznej

CENTRUM INTEGRACJI SPOŁECZNEJ		
1.	Liczba placówek	21
Z tego: według organu prowadzącego (wiersze 2 i 3)		
2.	Liczba placówek prowadzonych przez JST	7
3.	Liczba placówek prowadzonych przez NGO	14
4.	Liczba uczestników zajęć	607
5.	Przeciętne zatrudnienie	107

Źródło: Sprawozdanie CAS, opracowanie własne

Tabela 46. Klub Integracji Społecznej

KLUB INTEGRACJI SPOŁECZNEJ		
1.	Liczba placówek	13
Z tego: według organu prowadzącego (wiersze 2 i 3)		
2.	Liczba placówek prowadzonych przez JST	8
3.	Liczba placówek prowadzonych przez NGO	5
4.	Liczba uczestników zajęć	401
5.	Kadra placówek - liczba osób zatrudnionych ogółem (wg stanu na 31 grudnia danego roku)	51

Źródło: Sprawozdanie CAS, opracowanie własne

Tabela 47. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia

WYSZCZEGÓLNIENIE	Lata poprzednie				Rok oceny 2017
	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015	Rok 2016	
OŚRODKI WSPARCIA - OGÓŁEM					
Liczba placówek	129	133	141	144	167

WYSZCZEGÓLNIENIE	Lata poprzednie				Rok oceny 2017
	Rok 2013	Rok 2014	Rok 2015	Rok 2016	
Liczba miejsc	4 144	4 200	4 321	4 479	1 570
Liczba osób korzystających	5 798	5 877	5 964	6 111	7 712
W TYM:					
ŚRODOWISKOWE DOMY SAMOPOMOCY					
Liczba placówek	58	60	62	62	65
Liczba miejsc	1 684	1 686	1 173	1 789	1 894
Liczba osób korzystających	1 859	1 823	1 952	1 775	2 087
DZIENNE DOMY POMOCY					
Liczba placówek	13	14	16	17	21
Liczba miejsc	565	590	625	627	702
Liczba osób korzystających	717	725	724	730	836
NOCLEGOWNIE, SCHRONISKA I DOMY DLA OSÓB BEZDOMNYCH					
Liczba placówek	27	23	26	25	41
Liczba miejsc	765	799	864	911	1 854
Liczba osób korzystających	1 218	1 629	1 616	1 658	2 745
KLUBY SAMOPOMOCY					
Liczba placówek	18	18	21	22	22
Liczba miejsc	292	286	329	358	327
Liczba osób korzystających	454	403	488	621	687
RODZINNE DOMY POMOCY					
Liczba placówek	4	4	5	3	4
Liczba miejsc	27	22	30	17	18
Liczba osób korzystających	41	28	27	23	18
MIESZKANIA CHRONIONE OGÓŁEM					
Liczba placówek	45	54	48	51	34
Liczba miejsc	132	155	157	198	136
Liczba osób korzystających	140	142	149	138	117
OŚRODKI INTERWENCJI KRYZYSOWEJ OGÓŁEM					
Liczba placówek	9	10	10	9	12
Liczba miejsc	40	44	44	47	60
Liczba osób korzystających	3 341	3 640	3 205	3 243	3 680

Źródło: MPiPS03R, MPiPS05, OZPS, opracowanie własne

9. ŚRODKI FINANSOWE NA WYDATKI W POMOCY SPOŁECZNEJ I INNYCH OBSZARACH POLITYKI SPOŁECZNEJ W BUDŻECIE JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Tabela 48. Środki finansowe na wydatki pomocy społecznej

wyszczególnienie	Lata poprzednie		Rok oceny 2017	Potrzeby
	Rok 2015	Rok 2016		Rok po ocenie
OGÓŁEM				
OGÓŁEM (działy)	x	x	3 590 226 647	3 604 859 151
W tym: w budżecie OPS/PCPR	x	x	2 372 241 125	2 389 343 239
851 - OCHRONA ZDROWIA				
85153 - Przeciwdziałanie narkomanii	4 279 976	3 264 625	3 332 170	4 058 711
w tym: w budżecie OPS / PCPR	249 485	258 174	274 119	325 289
85154 - Przeciwdziałanie alkoholizmowi	37 335 340	36 095 809	40 872 472	41 366 047
w tym: w budżecie OPS / PCPR	5 277 517	5 224 185	6 925 935	8 727 241
852 - POMOC SPOŁECZNA				
85202 - Domy pomocy społecznej	191 091 928	206 364 965	219 629 832	222 595 665
w tym: w budżecie OPS / PCPR	34 624 694	39 665 781	49 721 305	54 184 336
85203 - Ośrodki Wsparcia	36 623 567	42 139 576	49 146 579	52 603 104
w tym: w budżecie OPS / PCPR	25 689 891	28 724 754	27 910 150	28 070 495
85205 - Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	2 401 971	2 221 873	2 264 852	2 346 609
w tym: w budżecie OPS / PCPR	1 607 789	1 783 773	1 755 165	1 819 373
85213 - Składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia z pomocy społecznej, niektóre świadczenia rodzinne oraz za osoby uczestniczące w zajęciach centrum integracji społecznej	12 472 606	14 489 630	14 155 392	14 806 333
w tym: w budżecie OPS / PCPR	11 250 301	13 264 152	12 899 122	13 421 698

wyszczególnienie	Lata poprzednie		Rok oceny 2017	Potrzeby
	Rok 2015	Rok 2016		Rok po ocenie
85214 - Zasiłki okresowe, celowe i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (od roku 2017)	x	x	50 113 721	50 668 680
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	48 279 473	46 857 808
85215 - Dodatki mieszkaniowe	60 978 327	55 338 976	51 526 459	51 686 792
w tym: w budżecie OPS / PCPR	37 597 311	36 244 410	19 224 543	20 273 639
85216 - Zasiłki stałe	81 580 390	91 711 158	89 563 877	91 150 607
w tym: w budżecie OPS / PCPR	75 757 286	85 999 738	83 797 791	85 403 604
85218 - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	12 562 133	13 278 792	13 991 340	13 081 708
w tym: w budżecie OPS/PCPR	12 562 132	13 278 792	13 991 340	13 081 708
85219 - Ośrodek Pomocy Społecznej	155 697 705	158 044 142	163 962 305	169 271 100
w tym: w budżecie OPS/PCPR	150 361 572	153 290 683	158 468 268	163 333 963
85220 - Specjalistyczne poradnictwo, mieszkania chronione i ośrodki interwencji kryzysowej	3 650 065	3 713 575	3 696 883	4 374 718
w tym: w budżecie OPS / PCPR	1 668 256	1 849 993	2 001 638	2 238 500
85228 - Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze	41 125 748	44 102 286	53 204 195	59 076 528
w tym: w budżecie OPS / PCPR	31 381 900	36 018 465	44 274 973	49 050 919
85230 - Pomoc w zakresie dożywiania	x	x	42 065 939	43 067 761
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	39 065 678	39 857 770

wyszczególnienie	Lata poprzednie		Rok oceny 2017	Potrzeby
	Rok 2015	Rok 2016		Rok po ocenie
85231 - Pomoc dla cudzoziemców	57 135	53 460	140 112	157 130
w tym: w budżecie OPS / PCPR	49 125	38 241	140 112	147 130
W tym: wydatki na pomoc dla cudzoziemców w celu integracji ze środowiskiem (cudzoziemcy, którzy uzyskali status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą)	40 255	36 460	130 112	132 130
w tym: w budżecie OPS / PCPR	32 245	21 241	130 112	132 130
85232 - Centra Integracji Społecznej	2 351 602	1 490 502	2 251 597	2 715 575
w tym: w budżecie OPS / PCPR	606 369	341 597	480 580	469 855
85278 - Usuwanie skutków klęsk żywiołowych	0	31 368	23 246 607	703 583
w tym: w budżecie OPS / PCPR	0	0	21 039 277	21 751
85295 - Pozostała działalność	x	x	17 508 250	20 024 587
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	8 773 436	10 084 260
853 - POZOSTAŁE ZADANIA W ZAKRESIE POLITYKI SPOŁECZNEJ				
85311 - Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych	8 385 954	8 924 646	10 742 258	10 826 724
w tym: w budżecie OPS / PCPR	671 432	758 418	818 380	824 870
85321 - Zespoły orzekania o niepełnosprawności	6 599 064	6 227 390	6 324 071	5 902 206
w tym: w budżecie dyspozycji OPS / PCPR	4 437 754	4 372 991	4 287 930	3 101 614
85324 - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	30 551 472	31 571 002	28 942 585	31 229 410

wyszczególnienie	Lata poprzednie		Rok oceny 2017	Potrzeby
	Rok 2015	Rok 2016		Rok po ocenie
w tym: w budżecie OPS / PCPR	13 814 828	14 310 889	13 875 357	15 436 150
85395 - Pozostała działalność w zakresie polityki społecznej	12 372 485	16 531 109	55 596 257	50 958 772
w tym: w budżecie OPS / PCPR	2 815 029	4 551 705	7 809 485	10 133 149
854 - Edukacyjna opieka wychowawcza				
85415 - Pomoc materialna dla uczniów o charakterze socjalnym (od roku 2017)	x	x	16 568 245	15 005 554
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	6 178 153	6 406 351
85416 - Pomoc materialna dla uczniów o charakterze motywacyjnym	x	x	5 523 525	3 101 328
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	66 861	96 350
855 - Rodzina				
85501 - Świadczenie wychowawcze	x	x	1 509 734 713	1 503 904 999
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	1 006 280 492	1 007 707 082
85502 - Świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego	x	x	900 122 632	908 300 060
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	660 974 058	669 143 640
85504 - Wspieranie rodziny	x	x	12 633 778	14 886 338
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	10 009 477	12 372 945
85505 - Tworzenie i funkcjonowanie żłobków	x	x	34 818 981	42 047 518

wyszczególnienie	Lata poprzednie		Rok oceny 2017	Potrzeby
	Rok 2015	Rok 2016		Rok po ocenie
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	761 045	1 527 506
85506 - Tworzenie i funkcjonowanie klubów dziecięcych	x	x	115 200	1 471 500
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	0	0
85507 - Dzienni opiekunowie	x	x	32 567	752 567
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	32 567	32 567
85508 - Rodziny zastępcze	x	x	105 472 491	109 301 665
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	104 894 083	108 243 376
85510 - Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych	x	x	62 926 762	65 029 272
w tym: w budżecie OPS / PCPR	x	x	17 230 332	18 562 300

Źródło: OZPS, opracowanie własne

10. WSPÓŁPRACA Z ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI - ZADANIA ZLECONE W OBSZARZE POMOCY I WSPARCIA

Tabela 49. Współpraca z organizacjami pozarządowymi

wyszczególnienie	Lata poprzednie		Rok oceny 2017	Prognoza rok po ocenie
	Rok 2015	Rok 2016		
Liczba organizacji pozarządowych z którymi współpracuje OPS/PCPR	545	562	585	585
ZLECENIA W TRYBIE DZIAŁALNOŚCI POŻYTKU PUBLICZNEGO				
Liczba organizacji pozarządowych, którym zlecono zadania	539	535	541	544
Liczba zleceń / umów	804	757	788	782
Wartość przekazanych dotacji dla organizacji pozarządowych w złotych	65 382 036	65 391 930	71 845 204	76 616 363
ZLECENIA W TRYBIE ZAMÓWIEŃ PUBLICZNYCH				
Liczba organizacji pozarządowych, którym zlecono zadania	30	36	36	43
Wartość przekazanych dotacji dla organizacji pozarządowych w złotych	4 749 436	9 585 618	5 062 385	5 359 431
WYBRANE USŁUGI POMOCY SPOŁECZNEJ				
Usługi opiekuńcze				
Liczba organizacji pozarządowych, którym zlecono zadania	25	18	16	12
Wartość przekazanych dotacji dla organizacji pozarządowych w złotych	10 964 773	12 636 850	14 945 893	11 444 606
Specjalistyczne usługi opiekuńcze				
Liczba organizacji pozarządowych, którym zlecono zadania	30	28	23	22
Wartość przekazanych dotacji dla organizacji pozarządowych w złotych	2 687 495	2 964 394	3 997 196	3 601 806
Prowadzenie placówki pomocy społecznej				
Liczba organizacji pozarządowych, którym zlecono zadania	55	46	50	51
Wartość przekazanych dotacji dla organizacji pozarządowych w złotych	31 638 875	26 500 989	27 785 927	29 646 498

Źródło: OZPS, opracowanie własne

11. AKTYWNOŚĆ PROJEKTOWO-KONKURSOWA JEDNOSTKI ORGANIZACYJNEJ POMOCY SPOŁECZNEJ

Tabela 51. Aktywność projektowo - konkursowa

wyszczególnienie	lata poprzednie		rok oceny 2017	prognoza rok po ocenie
	Rok 2015	Rok 2016		
PROJEKTY WSPÓŁFINANSOWANE z EFS				
Liczba projektów	54	64	103	119
Ogółem liczba osób objętych projektami	2 254	2 498	6 351	7 906
Łączna kwota środków EFS	9 271 161	14 259 529	30 633 384	33 965 597
UDZIAŁ W KONKURSACH OGŁASZANYCH PRZEZ MRPiPS				
Liczba konkursów	94	87	103	105
Ogółem liczba osób objętych projektami	28 525	4 210	5 960	5 620
UDZIAŁ W PROGRAMACH OSŁONOWYCH				
Liczba programów	77	75	79	82
Ogółem liczba osób objętych projektami	30 314	26 568	24 814	24 486

Źródło: OZPS, opracowanie własne

12. REKOMENDACJE i POTRZEBY

Rekomendacje z zakresu programowania wojewódzkiej polityki społecznej

Elementami kluczowymi wspierającymi realizację zadań w poszczególnych obszarach polityki społecznej są w szczególności:

Obszar 1 POMOC SPOŁECZNA

1. Aktualizowana na bieżąco **diagnoza** sytuacji społeczno- gospodarczej województwa oraz monitoring dynamiki występowania zjawisk i problemów społecznych.
2. Doskonalenie i podnoszenie **kompetencji zawodowych kadr** pomocy społecznej w oparciu o system szkoleń i doradztwa specjalistycznego.
3. Wzmacnianie pozycji **pracy socjalnej** oraz zwiększenie skali i zakresu stosowania **kontraktu socjalnego**.
4. **Podział** prowadzenia pracy socjalnej od prowadzenia postępowania administracyjnego dotyczącego świadczeń z pomocy społecznej.
5. Zwiększenie możliwości inwestowania w **infrastrukturę społeczną** oraz dywersyfikacja możliwych źródeł finansowania tych działań.
6. Wspieranie działań na rzecz budowy **lokalnych systemów współpracy** dedykowanych osobom biernym zawodowo.
7. Animowanie i wspieranie rozwoju wolontariatu oraz partnerstw lokalnych na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.
8. Kontynuacja i wzmacnianie działań prowadzonych na rzecz minimalizowania skutków i profilaktyki **uzależnień**, zwłaszcza w kontekście dużej zmienności i dynamiki zjawiska.
9. Wspieranie nowych rozwiązań na rzecz integracji specyficznych grup osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności **dłużników alimentacyjnych**.

Obszar 2 USŁUGI SPOŁECZNE

1. Stałe zwiększanie zakresu procesu **deinstytucjonalizacji** usług społecznych.
2. Zwiększenie zakresu i efektywności **koordynacji** działań na rzecz realizacji usług społecznych.
3. Zwiększanie roli **organizacji pozarządowych** jako realizatora usług oraz partnera w trakcie procesu ich projektowania.
4. Wspieranie i finansowanie działań w zakresie **regrantingu** dedykowanego organizacjom pozarządowym skutkującego wzmacnianiem ich pozycji jako lokalnego dystrybutora usług społecznych.
5. Doskonalenie **systemu informacyjnego** dot. dostępności usług.
6. Permanentne zmniejszanie różnic w **dostępności** do usług społecznych, zwłaszcza na obszarach wiejskich.
7. Projektowanie usług społecznych jako elementu niezbędnego służącego **rewitalizacji społecznej** obszarów zdegradowanych.

Obszar 3 EKONOMIA SPOŁECZNA

1. Doskonalenie **systemu wsparcia oraz procesu koordynacji** ekonomii społecznej i solidarnej na poziomie regionalnym.
2. Rozwój, budowa i wspieranie **sieci OWES**.
3. Wspieranie procesu **doskonalenia zawodowego** pracowników OWES.
4. Zwiększanie **rozpoznawalności produktów i usług świadczonych** przez podmioty ekonomii społecznej.
5. **Promowanie** idei przedsiębiorczości społecznej.
6. Wzmacnianie i promocja stosowania **społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych** w szczególności klauzul społecznych.
7. Budowanie **powiązań** pomiędzy biznesem/przedsiębiorcami i ekonomią społeczną na poziomie regionalnym.
8. Wspieranie powstawania **mechanizmów finansowych** wspierających PES i otoczenie PES.
9. Inicjowanie **współpracy** PES, OWES z instytucjami edukacyjnymi, szkołami wyższymi.
10. Prowadzenie działań na rzecz wzrostu znaczenia i zakresu działań **podmiotów reintegracji** społeczno-zawodowej (CIS/KIS).

Obszar 4 OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

1. Stały **monitoring** sytuacji osób z niepełnościami. W szczególności w zakresie wykluczenia społeczno – zawodowego.
2. Rozwój **rehabilitacji** leczniczej i społecznej osób z niepełnosprawnościami.
3. Stosowanie rozwiązań systemowych w zakresie **mieszkalnictwa** skutkujących polepszeniem warunków mieszkaniowych osób z niepełnosprawnościami.
4. Animowanie i wspieranie wzrostu poziomu **zatrudnienia** osób z niepełnosprawnościami, oraz poprawie warunków edukacyjnych.
5. Wspieranie budowy lokalnych **systemów profilaktyki** i pomocy osobom z niepełnosprawnościami.
6. Promocja aktywnego i zdrowego **stylu życia** osób z niepełnosprawnościami.
7. Wzmacnianie działań wspierających **rodziny osób z niepełnosprawnościami** oraz ich środowiska lokalnego.

Obszar 5 RODZINA I DZIECKO

1. Stały **monitoring** sytuacji pomorskich rodzin.
2. Zwiększanie **świadomości społecznej** na temat roli i funkcji rodziny.
3. Promowanie **wychowawczej funkcji** rodziny oraz wspólnego spędzania czasu wolnego przez dzieci i rodziców.
4. Stałe wzmacnianie i rozwój **środowiskowych form** aktywizacji społeczno-zawodowej, oraz profilaktyki wykluczenia społecznego.

5. Rozwój spersonalizowanych i **zintegrowanych usług** społecznych przeznaczonych zarówno do dzieci i młodzieży jak i całych rodzin.
6. Rozwój i promocja **rodzinnej pieczy zastępczej**, zwłaszcza w zakresie pozyskiwania kandydatów na rodziców zastępczych, wsparcia w podnoszeniu kompetencji opiekuńczo-wychowawczych rodziców zastępczych, oraz tworzenia rodzin pomocowych/ wspomagających.
7. Monitoring i wzmacnianie działań profilaktycznych i prewencyjnych w zakresie przeciwdziałania zjawisku **przemocy** w rodzinie.
8. Doskonalenie i podnoszenie **kompetencji zawodowych** kadr systemu wsparcia rodziny.
9. Wspomaganie procesu **usamodzielniania** wychowanków pieczy zastępczej, w szczególności w zakresie rozwoju usług towarzyszących procesowi usamodzielniania.

Obszar 7 SENIORZY

1. Stały **monitoring** sytuacji pomorskich seniorów.
2. Doskonalenia **systemu wsparcia** dedykowanego seniorom.
3. Wspieranie inicjatyw **międzypokoleniowych i samopomocy**;
4. Promowanie i premiowanie poprzez **system nagród** rangi wojewódzkiej seniorów i samorządów działających na ich rzecz.
5. Promocja działań na rzecz rozwoju **usług opiekuńczych** przeznaczonych dla osób starszych, z uwzględnieniem sektora ekonomii społecznej;
6. Wspieranie różnych form **aktywności osób starszych** (edukacyjne, kulturalne, sportowe);
7. Animacja procesu powstawania i sieciowania gminnych **Rad Seniorów**;
8. Wspieranie funkcjonowania **Pomorskiej Rady ds. Polityki Senioralnej**.

13. SPIS TABEL, WYKRESÓW, MAP

13.1. Spis Tabel

Tabela 1	Rodziny wg. typów
Tabela 2	Liczba i odsetek osób z niepełnosprawnościami
Tabela 3	Osoby z niepełnosprawnościami, płeć i wiek
Tabela 4	Osoby z niepełnosprawnościami, zarejestrowane w Powiatowych Urzędach Pracy w latach 2014-2017
Tabela 5	Zasoby komunalne. Dane o infrastrukturze społecznej z OZPS
Tabela 6	Przedszkola i żłobki, oraz kluby dla dzieci i młodzieży. Dane o infrastrukturze społecznej z OZPS
Tabela 7	Dane o infrastrukturze społecznej z OZPS – inne
Tabela 8	Dane o podmiotach ekonomii społecznej
Tabela 9	Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej
Tabela 10	Struktura uczestników CIS w latach 2015-2017
Tabela 11	Usługi reintegracji zawodowej i społecznej CIS w 2016 i 2017 roku
Tabela 12	Przychody CIS w latach 2015 - 2017
Tabela 13	Struktura uczestników KIS w roku 2017
Tabela 14	Usługi reintegracji społecznej i zawodowej KIS w roku 2016
Tabela 15	Warsztaty Terapii Zajęciowej oraz liczba uczestników wg. powiatów w 2016r.
Tabela 16	Liczba funkcjonujących spółdzielni socjalnych w województwach
Tabela 17	Liczba zarejestrowanych spółdzielni socjalnych w powiatach
Tabela 18	Liczba Uniwersytetów Trzeciego wieku w powiatach
Tabela 19	Rady Seniorów w województwie pomorskim
Tabela 20	Domy i Kluby Senior + w województwie pomorskim
Tabela 21	Udzielona pomoc i wsparcie
Tabela 22	Liczba osób, którym udzielona została pomoc i wsparcie wg. powiatów
Tabela 23	Wybrane powody udzielenia pomocy
Tabela 24	Powody udzielenia pomocy – szczegóły
Tabela 25	Świadczenia pieniężne, kwoty w zł.
Tabela 26	Zasiłki okresowe, kwoty w zł.
Tabela 27	Świadczenie niepieniężne – posiłek
Tabela 28	Świadczenie niepieniężne – Liczba osób, którym przyznano: schronienie, ubranie, sprawienie pogrzebu
Tabela 29	Świadczenie niepieniężne – Liczba osób - odpłatność gminy za pobyt w domu pomocy społecznej, indywidualne programy pomocy
Tabela 30	Liczba dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej
Tabela 31	Liczba rodzin zastępczych
Tabela 32	Liczba dzieci umieszczonych w instytucjonalnej pieczy zastępczej
Tabela 33	Liczba placówek opiekuńczo - wychowawczych

Tabela 34	Kwoty w złotych przeznaczane przez powiaty w 2017 na pełnoletnie osoby opuszczające rodzinne formy pieczy zastępczej
Tabela 35	Kwoty w złotych przeznaczane przez powiaty w 2017 na pełnoletnie osoby opuszczające placówki opiekuńczo – wychowawcze
Tabela 36	Kwoty w złotych przeznaczane przez powiaty w 2017 na pełnoletnie osoby, o których mowa w art. 88 ust.1 ustawy o pomocy społecznej
Tabela 37	Turnusy rehabilitacyjne
Tabela 38	Zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze, sprzęt rehabilitacyjny
Tabela 39	Dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki
Tabela 40	Program „Aktywny Samorząd”
Tabela 41	Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w województwie (1 pracownik socjalny na 2 000 mieszkańców w gminie)
Tabela 42	Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w województwie (1 pracownik socjalny na 50 rodzin objętych pracą socjalną)
Tabela 43	Inne rodzaje pomocy i świadczeń
Tabela 44	Domy Pomocy Społecznej
Tabela 45	Centrum Integracji Społecznej
Tabela 46	Klub Integracji Społecznej
Tabela 47	Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia
Tabela 48	Środki finansowe na wydatki pomocy społecznej
Tabela 49	Współpraca z organizacjami pozarządowymi
Tabela 50	Aktywność projektowo - konkursowa

13.2. Spis Wykresów

Wykres 1	Struktura ludności wg. wieku i płci w 2017r.
Wykres 2	Odsetek rodzin wielodzietnych w stosunku do rodzin z dziećmi w ogóle wg. powiatów
Wykres 3	Stopa bezrobocia w 2017r. (%) wg. powiatów
Wykres 4	Stopa bezrobocia (%) w województwie wg. miesięcy w 2017r.
Wykres 5	Stopa bezrobocia (%) w województwie w latach 2010- 2017r
Wykres 6	Liczba przedszkoli
Wykres 7	Liczba żłobków
Wykres 8	Profile działalności spółdzielni socjalnych
Wykres 9	Wskaźnik deprivacji lokalnej
Wykres 10	Odsetek osób, którym przyznano świadczenia pieniężne w liczbie osób, którym przyznano świadczenia ogółem wg. powiatów

Wykres 11	Odsetek osób, którym przyznano świadczenia niepieniężne w liczbie osób, którym przyznano świadczenia ogółem wg. powiatów
Wykres 12	Odsetek osób w rodzinach, którym przyznano świadczenia z powodu ubóstwa w liczbie osób w rodzinach, którym przyznano świadczenia ogółem w podziale na powiaty
Wykres 13	Bezrobocie wśród beneficjentów pomocy społecznej oraz bezrobocie ogółem wg powiatów
Wykres 14	Wybrane powody przyznania pomocy. Odsetek rodzin powiatami, którym przyznano pomoc wg. przyczyn
Wykres 15	Rodziny korzystające ze wsparcia asystentów rodzin
Wykres 16	Rodziny zastępcze spokrewnione, niezawodowe i zawodowe w latach 2015 i 2016
Wykres 17	Rodziny zastępcze specjalistyczne, pełniące funkcję pogotowia rodzinnego i rodzinny dom dziecka w latach 2015 -2017
Wykres 18	Instytucjonalna piecza zastępcza. Placówki opiekuńczo - wychowawcze wg. typów, w latach 2015 - 2017
Wykres 19	Pełnoletnie osoby usamodzielniane [%]
Wykres 20	Kwoty przeznaczone przez powiaty na usamodzielnianie wg. różnych typów pomocy [%]
Wykres 21	Kwoty w zł. przeznaczone na wybrane elementy rehabilitacji społecznej i zawodowej Osób z niepełnosprawnościami
Wykres 22	Kadra OPS/PCPR
Wykres 23	Pracownicy socjalni według kwalifikacji

13.3. Spis Map

Mapa 1	Współczynnik dzietności
Mapa 2	Infrastruktura społeczna dla Seniorów
Mapa 3	Rady Seniorów w pomorskich subregionach
Mapa 4	Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej(spełnienie wymogu: 1 pracownik socjalny na 2 000 mieszkańców w gminie)
Mapa 5	Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej(spełnienie wymogu: 1 pracownik socjalny na 50 rodzin objętych pracą socjalną)
Mapa 6	Wskaźnik liczby osób w rodzinach, którym przyznano świadczenie na każde 1 000 mieszkańców w roku 2016